

Kehotunnekasvatus varhaiskasvatuk- sessa

Huoltajien ja varhaiskasvattajien näkemyksiä

Pauliina Kuukasjärvi

Rosa Väättäminen

Opinnäytetyö, AMK

Joulukuu 2022

Sosionomin tutkinto-ohjelma

Kuukasjärvi, Pauliina & Väättäimöinen, Rosa

Kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa. Huoltajien ja varhaiskasvattajien näkemyksiä

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. **Joulukuu 2022**, 49 sivua

Sosionomin tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Kehotunnekasvatus on melko vieras monelle, niin varhaiskasvatuksen ammattilaiselle, kuin lasten huoltajillekin. Kehotunnekasvatuksesta on aikaisemmin puhuttu seksuaalikasvatuksena. Kehotunnekasvatuksen laajuuden ymmärtäminen ja merkitys on tärkeää lapsen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Kehotunnekasvatuksen avulla voidaan tukea lapsen itsetuntoa sekä ehkäistä hyväksikäyttöä ja muulta häirinnältä.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää varhaiskasvattajien ja lasten huoltajien näkemyksiä kehotunnekasvatuksesta varhaiskasvatuksessa sekä lisätä tietoa kehotunnekasvatuksesta yleisesti. Tavoitteena oli myös selkiyttää kehotunnekasvatuksen käsitettä, jotta se voitaisiin huomioida lasten kotona sekä varhaiskasvatuksessa monipuolisemmin. Opinnäytetyössä laadittiin kysely, joka sisälsi avoimia- sekä monivalintakysymyksiä. Tämän vuoksi opinnäytetyö toteutettiin laadullisen ja määrällisen tutkimuksen yhdistelmänä. Tutkimuksen tuloksia analysoitiin määrällisin ja laadullisin menetelmin.

Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että suurin osa huoltajista ja kaikki varhaiskasvattajat pitivät kehotunnekasvatusta merkityksellisenä. Kuitenkaan kaikki huoltajat eivät tienneet mitä se tarkoittaa. Suurin osa varhaiskasvattajista oli sitä mieltä, että he toteuttavat kehotunnekasvatusta varhaiskasvatuksessa. Kaikki huoltajat eivät silti tienneet toteutetaanko varhaiskasvatuksessa kehotunnekasvatusta ja, jos toteutetaan, niin miten. Varhaiskasvattajat kaipasivat tukea kehotunnekasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa. Huoltajat toivoivat, että kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa olisi luonteva osa arkea, jossa huomioitaisiin tunne- ja turvataidot.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että varhaiskasvattajilla ja osalla huoltajista on käsitys kehotunnekasvatuksesta. Kehotunnekasvatuksesta olisi hyvä lisätä keskustelua huoltajien ja varhaiskasvattajien välillä, jotta mahdollisiin toiveisiin ja kysymyksiin kehotunnekasvatuksesta voidaan vastata lapsen edun mukaisesti. Tätä voidaan toteuttaa helposti lapsen varhaiskasvatussuunnitelman teon yhteydessä. Lisäksi voidaan todeta, että kaikki varhaiskasvattajat ja suurin osa huoltajista pitivät kehotunnekasvatusta merkityksellisenä.

Avainsanat (asiasanat)

seksuaalikasvatus, kehotunnekasvatus, lapsen kehitys, varhaiskasvatus, pedagogiikka, kasvatusyhteistyö, kyselytutkimus

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

-

Kuukasjärvi, Pauliina & Väättämoinen, Rosa

Body-Emotion Education in Early Childhood Education. Guardians' and Early Childhood Educators' Views

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, December 2022, 49 pages

Degree Programme in Social Services. Bachelor's thesis.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The concept of body-emotion education is quite unfamiliar to many, both early childhood education professionals and children's guardians. The background of the concept's unfamiliarity is because of the change of the term. It has previously been referred to as sexual education. Understanding the scope and meaning of body-emotion education is important from the perspective of the child's development and overall well-being. Body-emotion education can support a child's self-esteem and prevent abuse and other harassment.

The aim of the thesis was to find out the views of early childhood educators and children's guardians about body-emotion education in early childhood education and to increase knowledge about body-emotion education in general. The goal was also to clarify the concept of body-emotion education, so that it could be considered in a more versatile way at children's homes and in early childhood education. In the thesis, a survey was prepared, which contained open-ended and multiple-choice questions. Therefore, the thesis was carried out as a combination of qualitative and quantitative research. The results of the study were analyzed using quantitative and qualitative methods.

The results of the thesis show that body-emotion education is meaningful to most guardians and all early childhood educators. Most early childhood educators had the idea that they implement body-emotion education in early childhood education but not all guardians knew whether body-emotion education is implemented in early childhood education. The guardians hope that body-emotion education in early childhood education would be a natural part of everyday life, where emotional and safety skills would be considered. Early childhood educators needed support in implementing body-emotion education in early childhood education.

As a conclusion, it can be stated that early childhood educators and some guardians understand body-emotion education and think it is meaningful. Increasing discussions between guardians and early childhood educators about body-emotion education would provide that possible wishes and questions about the topic could be answered and acknowledged. This can be easily implemented when creating an early childhood education plan.

Keywords/tags (subjects)

sexual education, body-emotion education, child development, early childhood education, pedagogy, educational cooperation, survey

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Lapsen kehitys.....	4
2.1	Vauvasta taaperoksi 0–3-vuotias	4
2.2	Taaperosta leikki-ikään 3–6-vuotias.....	7
3	Varhaiskasvatus.....	10
3.1	Pedagogiikka.....	11
3.2	Kasvatusyhteistyö.....	12
4	Kehotunne- ja seksuaalikasvatus.....	14
4.1	Kehotunnekasvatus käsitteenä	14
4.2	Kehotunnekasvatuksen merkitys	15
4.3	Lapsen tunne- ja turvataidot.....	17
5	Kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa	18
5.1	Kehotunnekasvatuksen toteuttaminen	19
5.2	Kehotunnekasvatusta ohjaavat asiakirjat	21
6	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustehtävä.....	22
7	Tutkimuksen toteuttaminen	23
7.1	Tutkimusaineiston keruu.....	24
7.2	Aineiston analysointi	25
8	Tutkimustulokset.....	26
8.1	Varhaiskasvattajien kyselyn tutkimustulokset.....	27
8.2	Huoltajien kyselyn tutkimustulokset.....	30
9	Pohdinta.....	35
9.1	Tulokset ja johtopäätökset.....	36
9.2	Eettisyys ja luotettavuus	38
	Lähteet	40
	Liitteet	46
	Liite 1. Varhaiskasvattajien saatekirje ja kyselylomake	46
	Liite 2. Huoltajien saatekirje ja kyselylomake	48

Kuviot

Kuvio 1. Esimerkki aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä

Kuvio 2. Varhaiskasvattajien näkemys huoltajien ymmärryksestä koskien kehotunnekasvatusta.....

Kuvio 3. Kehotunnekasvatuksen toteuttaminen	28
Kuvio 4. Kehotunnekasvatuksen toteutuminen yhteistyössä huoltajien ja varhaiskasvattajien kanssa X päiväkodissa	29
Kuvio 5. Kehotunnekasvatuksen merkityksellisyys.....	31
Kuvio 6. Kehotunnekasvatuksen toteutuminen X päiväkodissa.....	32
Kuvio 7. Kehotunnekasvatuksen toteutuminen yhteistyössä huoltajien ja varhaiskasvattajien kanssa.....	33
Kuvio 8. Kehotunnekasvatuksen määrä X päiväkodissa	34

1 Johdanto

Kehotunnekasvatus on melko uusi termi varhaiskasvatuksessa sekä varhaiskasvattajille että huoltajille. Aikaisemmin käytössä ollut termi seksuaalikasvatus on aiheuttanut hämmennystä pienten lasten huoltajissa. Seksuaalikasvatus on kuitenkin hyvin erilaista pienille lapsille ja se keskittyy lähinnä tunteiden tunnistamiseen, kehonosien opetteluun sekä hyviin vuorovaikutustaitoihin. (Mitä on kehotunnekasvatus n.d.) Tutkimuksia kehotunnekasvatuksesta varhaiskasvatuksesta on vielä varsin vähän etenkin huoltajien näkökulmasta.

Uudet ammattinimikkeet sekä työtehtävät ovat luoneet muutosta varhaiskasvatuksen kentällä. Perheiden ja varhaiskasvattajien yhteistyö ja tiedonjako on suhteellisen toimivaa ja esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelmalla pyritään luomaan varhaiskasvatuksen toiminnalle tavoitteet, jotka tukevat lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Tavoitteet vaihtelevat laidasta laitaan ja tarkoitus on selventää sekä varhaiskasvattajille että lasten huoltajille, millaiset asiat kuuluvat kehotunnekasvatukseen.

Tavoitteena opinnäytetyöllä on saada lisättyä tietoa varhaiskasvatuksessa tapahtuvasta kehotunnekasvatuksesta nostamalla esiin varhaiskasvattajien sekä huoltajien näkemyksiä aiheesta. Opinnäytetyössä nostetaan esille etenkin huoltajien kokemuksia kehotunnekasvatuksesta, sillä varhaiskasvatus toteutuu yhteistyössä huoltajien kanssa. Lisäksi opinnäytetyön tavoitteena on, että kehotunnekasvatus selkeytyisi varhaiskasvattajille ja huoltajille ja se huomioitaisiin paremmin varhaiskasvatuksessa sekä lasten kotona.

Väestöliitto on toteuttanut varhaiskasvattajille sekä lasten vanhemmille kaksi verkkokyselyä vuosina 2013 ja 2014. Aiheena niissä on ollut alle kouluikäisten lasten seksuaaliterveyden tukeminen. Verkkokyselyiden tavoitteena oli kerätä tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta ja seksuaalisuudesta, mahdollisuuksista ja esteistä lasten seksuaaliterveyden tukemisessa sekä saada kehittämisideoita materiaaleihin, koulutuksiin sekä uusiin malleihin varhaiskasvattajien tueksi. Tutkimuksessa tuli ilmi huoltajien sekä varhaiskasvattajien hämmennys sekä kielteiset ajatukset termeihin seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus. (Tutkimus alle kouluikäisten lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta Suomessa 2018.) Tästä tutkimuksesta on aikaa jo useampi vuosi, joten on hyvä toteuttaa

uusi kyselytutkimus etenkin, kun seksuaalikasvatus terminä on vaihdettu termiin kehotunnekasvatus. Sekä muutokset ajassa, että terminologiassa voivat avata täysin uusia näkemyksiä sekä huoltajilta että varhaiskasvattajilta.

Opinnäytetyön tiedonhaussa hyödynnettiin kirjaston palveluita sekä erilaisia hakukoneita kuten Journal, Finna ja Google-Scholar. Hakusanoina käytettiin muun muassa kehotunnekasvatus, seksuaalikasvatus, tunnetaidot, lapsen kehitys ja varhaiskasvatus. Opinnäytetyön aineisto kerättiin kyselytutkimuksella keväällä ja syksyllä 2022. Kyselytutkimuksessa on sekä määrällisiä, että laadullisia kysymyksiä täydentämässä toisiaan. Kohderyhmänä tutkimuksessa on 3–5-vuotiaiden lasten huoltajat sekä lasten varhaiskasvattajat. Tutkimuksessa korostuu varhaiskasvattajien sekä huoltajien tietämys ja kokemukset kehotunnekasvatuksesta varhaiskasvatuksessa.

2 Lapsen kehitys

Arajärven (1988, 9) mukaan lapsen jokaisessa kehitysvaiheessa on omat erikoisuutensa. Kehitys on monivivahteista sekä monivaiheista (Arajärvi 1988, 9) ja lapsuuteen kuuluu biologisen kasvun ja kehityksen lisäksi pettymysten ja rakkauden tunteiden kokemista sekä niiden opettelua. Yksinkertaisella yhdessä olemisella sekä perusturvallisuuden takaamisella luodaan lapselle rakennustarpeet aikuisuuteen ja näin vahvistetaan itsetuntoa, minäkuvaa, seksuaalisuutta sekä tietoja ja taitoja vuorovaikutuksesta ihmisten välillä. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2000, 6.) Tässä luvussa käsittelemme lapsen ikätasoisien kehityksen nollasta ikävuodesta 6 ikävuoteen.

2.1 Vauvasta taaperoksi 0–3-vuotias

Peruskontaktien ja perusluottamuksen muotoutuminen tapahtuu lapsen ollessa hyvin pieni ja se luo pohjaa lapsen myöhemmälle kehitykselle ja ihmissuhteille. Alle yksivuotias pystyy kokemaan jo tunteen omasta tärkeydestä. (Arajärvi 1988, 16.) Syntyessään lapsi on riippuvainen hoivaajasta. Lapsella on kyky vuorovaikutukseen jo varhaisessa vaiheessa. Tärkein keino kommunikoidmiseen on itku, jonka avulla lapsi viestittää tarpeitaan. (Korhonen 2021.) Pienellä lapsella on herkin tuntoaisti huulien alueella ja tästä syystä suu toimii lapsen aistina. Lapsi rauhoittuu imiessään rintaa, tuttia tai rättiä sekä tutkii ympäristöään laittamalla kaiken suuhun. (Arajärvi 1988, 16–17.)

Lapsen kehitys on suurta ensimmäisen ikävuoden aikana. Kommunikaation keinot laajenevat itkusta esineiden ja asioiden osoitteluun ja yksinkertaisen kielen ymmärtämiseen ja käyttämiseen. (Korhonen 2021.) Kosketus on tärkeää ja lapsi tutkii itseään ja muita käsillään ja suullaan (0–1-vuotiaan seksuaalisuus n.d.). Cacciatoren ja Korteniemi-Poikelan (2000, 9) mukaan kuva omasta kehosta rakentuu muun muassa läheisyyden avulla, joten läheisyys ihoa vasten, jutustelu, katsekontakti sekä yhdessäolo rakentavat hyvän ja turvallisen pohjan lapsen kehitykselle. Kuulo-, asento-, kosketus-, haju- sekä makuaistien avulla rakennetaan positiivista ruumiinkuvaa (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2000, 9). Motoriset taidot kehittyvät pään kannattelusta vatsalleen kääntymiseen muutaman kuukauden aikana ja yli kuuden kuukauden ikäisenä lapsi voi osata jo ryömiä ja kontata (Korhonen 2021).

Lapsen sosiaaliset taidot alkavat omien läheisten katseluna ja ilmeiden matkimisena. Muutaman kuukauden iässä lapsi tunnistaa jo läheisten kasvot tuntemattomista sekä alkaa kiinnostua muista lapsista. (Korhonen 2021.) Lapselle olisi hyvä jutella ympärillä olevista tapahtumista ja asioista. Tunnetaidot sekä kielellinen kehitys saavat pohjan esineiden sekä erilaisten tunnetilojen nimeämisestä varhaisessa vaiheessa. (Vauvan sosiaalinen kehitys 2021.)

Lapsi oppii liikkumaan toisella ikävuodella ja taidot kuten käveleminen, hyppiminen, juokseminen sekä kiipeäminen kehittyvät (Arajärvi 1988, 19). Lapsi tarvitsee rajoja, sillä uusien taitojen muodostuessa lasta joutuu turvallisuuden vuoksi kieltämään tekemästä jotakin. Taitojen ollessa kuitenkin vielä rajalliset, joutuu lapsi opettelemaan epäonnistumisen tunnetta ja tämä voi turhauttaa tai suututtaa lasta. Vaikeita tunteita olisi hyvä jakaa aikuisen kanssa, jolloin aikuinen on tarjoamassa lapselle lohtua, mutta myös sanoittamassa lapselle tämän tunnetiloja. Tämä auttaa lapsen tunne-elämän kehitystä sekä ymmärtämään, että erilaiset tunteet ovat hyväksyttäviä ja luvallisia. (1–2-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019.)

Noin kahden vuoden iässä lapsi oppii puhumaan yksinkertaisia lauseita ja sanavarasto laajenee vähitellen. Ympärillä olevat virikkeet vaikuttavat puheen oppimiseen; luetaanko lapselle kirjoja, vastaillaanko hänen puhetapailuunsa sekä nimetäänkö erilaisia asioita. Lapsi ymmärtää enemmän puhetta, kuin osaa itse puhua. (1–2-vuotiaan älyllinen kehitys 2017.) Lapsi alkaa myös kiinnostumaan muista lapsista sekä leikeistä (1–2-vuotiaan sosiaalinen kehitys 2017). Leikin avulla tutustutaan

omaan kehoon (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2000, 10). Muiden tunteiden sekä toiveiden huomioimista opetellaan, joten aikuisen läsnäolo eri leikeissä luo turvallisuutta. Aikuinen sanoittaa lasten riitatilanteet ja opettaa, miksei toisen kädestä saa ottaa lelua. (1–2-vuotiaan sosiaalinen kehitys 2017.) Kaksivuotias lapsi opettelee pikkuhiljaa myös kuivaksi ja saattaa olla kiinnostunut ulosteestaan (Arajärvi 1988, 19–20).

Noin 2–3-vuotias lapsi tarvitsee vielä paljon aikuisen suojelua sekä huolenpitoa (2–3 v. n.d.). Lapsen tunne-elämä kehittyy huimasti 2–3-vuoden iässä. Tunteita ilmaistaan voimakkaasti ja ne voivat vaihdella nopeastikin. (2–3-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019.) Noin 3-vuotias lapsi saattaa jonkin verran jo tiedostaa ja tunnistaa erilaisia tunteita itseltään ja toisilta. Hellittely, leikkiminen perheen kanssa sekä hauskuuttelu ovat 3-vuotiaalle lapselle tärkeitä elementtejä arjessa. (2–3-vuotiaan sosiaalinen kehitys 2017.) Erot tyttöjen ja poikien välillä selkenevät ja kysymyksiä riittää (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2000, 10). Lapsi voi olla ylpeä sukuelimistään ja esitellä sitä muille. Kehon eri toiminnot kiinnostavat, joten pissa- ja kakka-asiat saattavat olla puheenaiheena. Myös eri reiät kehossa mietityttävät ja kiinnostavat lasta. (Cacciatore 2007, 139–140.) Kaikesta olisi hyvä puhua lapselle ymmärrettävillä sanoilla silloin, kun lapsi itse ottaa ne puheeksi (2–3-vuotiaan älyllinen kehitys 2017).

Rajojen testaaminen ja uhmaaminen kuuluvat 2–3-vuotiaan lapsen kehitykseen suuresti. Erilaisten taitojen puute sekä epäonnistumiset turhauttavat ja suuttavat ja lapsi voi tämän seurauksena heitellä leluja, purra tai lyödä. Asioiden ja tilanteiden selitys, rajat sekä aikuisen lohdutus riittävät lapselle tätä rauhoitellessa. Lapsi tarvitsee aikuisen apua vielä tunteiden sekä käytöksen säätelyyn ja oman toiminnan ohjaamiseen sekä sääntöjen noudattamiseen. (Korhonen 2021.) Aikuisen olisi hyvä ymmärtää lapsen tunteita ja opettaa tunnistamaan niitä sanoittamalla ne (2–3-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019).

2-vuotiaan lapsen on haastavaa hyväksyä erilaisia muutoksia ja esimerkiksi ero vanhemmasta hoitoon jäämisen ajaksi voi olla haasteellista. Lähestyessä kolmea ikävuotta lapsen sopeutumiskyky voi muuttua ja eroaminen vanhemmasta esimerkiksi hoidon ajaksi helpottuu. Muiden aikuisten, kuin vanhempien, seura tekee lapselle hyvää. 2-vuotias touhuaa jo paljon itsekseen, mutta tarvitsee välillä aikuisen hellyyttä ja turvallisuutta leikkiensä lomassa. (2–3-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019.)

2–3-vuotiaalla lapsella voi olla jo ystäviä ja toisten lasten seura tuo lapselle mielihyvää. Aikuisen on hyvä kutienkin olla vielä leikeissä mukana, sillä alle 3-vuotias ei yleensä kykene vielä vastavuoroiisiin yhteisleikkeihin. Leikit monipuolistuvat ja mielikuvitus lisääntyy. Lapsi voi näyttää myötätuntoa muita kohtaan, mutta toisten ajatusten sekä tunteiden ymmärtäminen ja huomioiminen voi olla vielä vaikeaa. Luovuus kukkii lapsen leikeissä ja leikkiminen tukee lapsen kehitystä monin eri tavoin. (2–3-vuotiaan sosiaalinen kehitys 2017.)

2.2 Taaperosta leikki-ikään 3–6-vuotias

Kolmevuotiaaksi lapsen taidot ovat kehittyneet jo paljon. Lapsi voi osata pukea jo itse ja vaikuttaa isolta ja pärjäävältä, mutta tarvitsee vielä aikuisen hoivaa, turvaa ja tietoa kysymyksiin, tunteenpurkauksiin sekä leikkeihin. (3–4-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019.) Tässä iässä useat osavat jo pissata ja kakata pönttöön tai potalle, mutta vahinkoja voi sattua vielä (3–4-vuotiaan fyysinen kehitys 2019). Lapsella on selkeä tietoisuus minästään sekä ymmärrys omasta sukupuolesta. 3–4-vuotias ymmärtää myös perusteluja ja kompromissien teko voi olla jo mahdollista. Onnistumiset ja osaamiset olisi hyvä huomioida ja vaikeita tunteita jakaa aikuisen kanssa, jotta lapsi tuntisi olonsa hyväksytyksi. Lapselle on hyvä asettaa rajoja ja sääntöjä, mutta liika rajoittaminen voi loukata lasta ja syventyä myöhemmin häpeäksi. (3–4-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019.)

Arajärven (1988, 23) mukaan lapsi alkaa osoittaa uhmakkuutta 3–4-vuotiaana. Hän neuvookin, että lapselle olisi hyvä tarjota arkisia valitsemistilanteita, joissa saa itse päättää, mitä syö välipalaksi tai minkä värisen paidan laittaa päällensä. (Arajärvi 1988, 23.) Uhmalla on tärkeä merkitys lapsen kehityksessä ja se on osa itsenäistymiskehitystä. Uhman avulla lapsi harjoittelee oman tahdon ilmaisua ja säätelyä. Lapsella olisi hyvä olla rajoja, jotka antavat myös tilaa harjoitella ja ilmaista tahtomista. (3–4-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019.)

Lapsen puhe on yleensä selvää ja ymmärrettävää ja sisältävät useita sanoja, mutta takeltelua ja toistoa voi olla jonkin verran. Erilaiset lorut ja sadut ovat lapselle mieleisiä. 3–4-vuotias on mallioppija ja matkii käytöksellään ja puheellaan aikuisen käytöstä ja puhetta. Utelias lapsi kyselee paljon ja tutkii omaansa ja muiden vartaloita. Kysymyksiin olisi hyvä vastata lapselle ymmärrettävällä tavalla. (3–4-vuotiaan älyllinen kehitys 2017)

Cacciatore ja Korteniemi-Poikela (2000, 10) kertovat, että noin kolmevuotiaana lapsi huomaa oman kehon koskettelun tuovan mielihyvää ja olisi tärkeää, että lapselle muodostuu ymmärrys siitä, että kehoa saa tutkia ja koskea ja siitä aiheutuvat tunteet ovat hyviä. Sukuelinten koskettelulla lapsi hakee myös lohtua ja turvaa ja lapsi voi käyttää sitä rauhoittumisen keinona tai tylsistyneenä. On hyvä muistaa, että tässä ei ole mitään häpeällistä. Tällaista koskettelua kutsutaan ”unnutukseksi”. Unnutus voi olla myös kehon heijaamista ja sormen tai rätin imemistä. (Cacciatore 2007, 140.) Aikuisen tulisi selittää lapselle itsensä koskemisen olevan sellaista, jota saa tehdä omassa rauhassa. Tämä tukee lapsen seksuaalista identiteettiä, eikä vaaranna lapsen seksuaalista kehitystä ja luo häpeää omasta kehosta. (3–4-vuotiaan älyllinen kehitys 2017.)

Noin kolmevuotiaan sosiaaliset taidot kehittyvät ja lapsi kaipaa enemmän muita lapsia leikkeihin. Yhdessä olemisen pelisääntöjä tulisi harjoitella ja lasta kannustaa hänen haasteissaan. Erilaiset roolileikit yleistyvät ja mielikuvitus lisääntyy erilaisten kuvitusleikkien muodossa. Lelujen jakamista ja oman vuoron odottamista opetellaan aikuisen sanoittaessa riitatilanteita. Aikuisen tuki ja hyväksyntä ovat silti vielä tärkeitä elementtejä lapsen arjessa. (3–4-vuotiaan sosiaalinen kehitys 2017.)

Lähestyessään viittä ikävuottaan, lapsesta on tullut huomattavasti enemmän huomaavaisempi ja yhteistyökykyinen eikä ole niin itsekäs kuin ennen. Lapsen on helpompi jäädä myös muiden kuin oman perheenjäsenten seuraan ja on aiempaa uteliaampi ja omatoimisempi. Hänellä saattaa olla villit tarinat ja mielikuvitus siivittää lapsen arkea esimerkiksi mielikuvitusystävän muodossa. Rajoja on hyvä asettaa, mutta antaa lapselle myös vaihtoehtoja, jotta hän pääsee tekemään omia päätöksiä arjen keskellä. (4–5-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019.) Lapsi alkaa myös tunnistamaan aikaa sekä aikaisemmin tapahtuneita asioita. Myös asioiden luokittelu ja tunnistaminen kehittyvät. (4–5-vuotiaan älyllinen kehitys 2017.)

4–5-vuotiaan mielikuvituksen vilkkautuessa lapselle voi tulla erilaisia pelkoja. Näistä peloista olisi hyvä puhua ja vaikeita tunteita jakaa ja sanoittaa yhdessä aikuisen kanssa. Näistä lapsi saa tärkeitä kokemuksia ja tuntee itsensä hyväksytyksi ja tärkeäksi. (4–5-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019.) Lapsen puhe on selkeää ja runsasta ja lapsi pohtii ääneen asioiden tarkoituksia sekä syitä. Mielikuvituksen avulla hän voi keksiä uusia sanoja. Lorut, sadut ja runot ovat 4–5-vuotiaalle mielekkäitä ja lapsi jaksaa keskittyä pitempäänkin tarinaan. (4–5-vuotiaan älyllinen kehitys 2017.)

4–5-vuotiaat ovat yleensä oppineet jo kuivaksi, mutta yökasteluja tai yksittäisiä vahinkoja voi vielä tapahtua. Näissä tilanteissa olisi tärkeää, ettei asiasta tee suurta numeroa, sillä lapsi voi kokea tilanteet noloiksi. (4–5-vuotiaan fyysinen kehitys 2019.) Useita 4–5-vuotiaita kiinnostaa sukupuoli sekä vauvat ja niiden alkuperä. Puheeseen voi ilmaantua kirosanoja sekä sukuelimiin viittaavia sanoja. Alastomuus on lapselle luonnollista, joten hän saattaa tutkia ja vertailla omaa kehoaan toisten lasten kanssa. Aikuisen on tärkeä muistuttaa, ettei omassa kehossa ole mitään häpeällistä, mutta sukuelimen koskettaminen ja näyttäminen ovat asioita, joita tehdään omassa rauhassa. Näin lapsi ei tunne myöhemmin häpeää seksuaalisuuttaan kohtaan. Lapsen kysyessä erilaisia kysymyksiä riittää, että niihin vastaa yksinkertaisesti. (4–5-vuotiaan älyllinen kehitys 2017.) Lapsi voi Cacciatoren (2007, 139) mukaan myös rakastua huoltajaansa tai muihin läheisiin aikuisiin.

Noin 4-vuotiaiden yhteisleikit alkavat sujumaan ja lapset opettelevat leikkiessään sosiaalisia taitoja. He tarkkailevat toistensa käytöstä ja harjoittelevat erilaisia roolimalleja sekä sukupuolirooleja erilaisten rooli- ja sääntöleikkien avulla. Aikuisen on kuitenkin hyvä antaa lapselle apua ja tukea yhteisleikkien sujumisessa, jotta lapset ymmärtävät toisiaan paremmin ja erilaiset lapset tulisivat toimeen keskenään. (Cacciatore 2007, 146.) Lisäksi vertailu muihin lapsiin lisääntyy ja lapsi alkaa huomaamaan eroja itsensä ja muiden välillä. Lapsi voi tuntea etenkin huonommuuden tunnetta, jolloin aikuisen rohkaisu ja keuhut ovat tärkeitä. Moraalikäsitys kehittyy ja oikeudenmukaisuuden pohtiminen alkaa. (4–5-vuotiaan sosiaalinen kehitys 2017.)

5–6-vuotiaalla omatoimisuus ja aloitteellisuus lisääntyy. Lapsesta tulee sopeutuvaisempi ja hän haluaa toimia itse ja auttaa aikuisia esimerkiksi kotitöissä. Tunteiden ailahtelu on vielä osa normaalia arkea ja erilaiset pelot ja epävarmuudet värittävätkin lapsen arkea. Rohkaisu ja kannustus luovat hyvää pohjaa lapsen itsetunnon rakentumiselle. Lapsi tarvitsee vielä paljon hoivaa, vaikka voi välillä näyttäytyä itsenäiseltä aikuisen silmissä. Lapsen persoona sekä luonteenpiirteet tulevat näkyviin entistä selvemmin. (5–6-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019.) Oikean ja väärän, syyn ja seurauksien sekä ajantajun oppiminen ja hahmottaminen selkeytyvät 5–6-vuotiaalla lapsella (Arajärvi 1988, 26). Cacciatore (2007, 208) muistuttaa, että lapsi opettelee vielä erilaisten tunteiden säätelyä ja tunnistamista ja on hyvä kertoa lapselle, ettei oikeudenmukaisuuden tunteen tuoma raivo oikeuta käyttäytymään väkivaltaisesti. Lapselle voi opettaa erilaisia malleja, joiden avulla selviää pettymyksistä sekä muista pahan olon tunteista. (Cacciatore 2007, 280.)

5–6-vuotias käsittää sukupuolensa ja voi samaistua ja ihailla saman sukupuolen aikuista. Erilaisissa perhemuodoissa olisi hyvä huomioida, että lapsi muodostaa suhteita samaa sukupuolta olevaan aikuiseen perheen ulkopuolelta, mikäli oman ydinperheen sisällä ei sellaista ole. (5–6-vuotiaan persoonallisuuden kehitys 2019.) Seksuaalisuuteen tutustutaan leikein, puhein ja piirustuksin (Caciatore 2007, 126).

Lapsen kiinnostus kirjaimiin sekä numeroihin lisääntyy. Puheen tuottaminen on sujuvampaa ja erilaiset keskustelut voivat olla jo pitkiä. 5–6-vuotias kyselee jo syvällisikiäkin kysymyksiä aikuiselta. Lapsi pohtii erilaisten ilmiöiden syitä ja vaikeita aiheita, joihin uskoo aikuisella olevan vastaukset. Lapsen kanssa on tärkeää käydä erilaisia keskusteluja ja pohdintoja yhdessä, vaikkei suoraa vastausta esimerkiksi kuolemaan tai sairauksiin olekaan. Leikin merkitys korostuu ja se kehittää lapsen muistia, syysuhteiden oivaltamista sekä helpottaa lapsen itsetuntemusta. (5–6-vuotiaan älyllinen kehitys 2017.)

Muiden lasten sekä aikuisten seura tulee tärkeäksi mutta yksilöllisiä eroja voi ilmetä. Aikuisen olisi hyvä kannustaa lasta opettelemaan sosiaalisia taitoja, mutta huomioida lapsen yksilöllinen tarve leikkiä ja viettää aikaa yksin. Erilaiset sääntöleikit sekä -pelit kiehtovat ja kavereiden merkitys kasvaa. Ensimmäisiä ihastumisia saman ikäisiin lapsiin voi myös ilmetä. Tunteiden hallinta on helpompaa ja kavereiden kesken voi olla vähemmän riitoja. Vanhemmat lapset voivat olla 5–6-vuotiaalle esikuvia ja lapsi ottaa heistä yleensä mallia. (5–6-vuotiaan sosiaalinen kehitys 2018.)

3 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen lähtökohtana olleet ajatukset pohjautuvat vuosille 1782–1852 Friedrich Fröbelin kasvatustilfilosofiaan ja lastentarha-aatteeseen (Karila, Kinos & Virtanen 2001, 13). Fröbelin sanotaan olevan varhaiskasvatuksen isä ja uranuurtaja (Helenius 2001, 47). Kuitenkin jo ennen Fröbeliä on luotu teoreettinen pohja varhaiskasvatukselle. Se tapahtui 1600-luvulla J.A Comeniuksen toimesta. Suomessa varhaiskasvatus käsite on otettu käyttöön kuitenkin vasta 1970-luvun alkupuolella. Samaan aikaan Suomessa varhaiskasvatuksesta on käytetty käsitteitä pikkulasten kasvatus, päivähoitokasvatus ja päivähoidon kasvatustoiminta. Varhaiskasvatus käsitteen vakiinnuttaminen sanastoon oli siis haasteellista. (Karila, Kinos & Virtanen 2001, 13.)

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, joka on tavoitteellista ja suunnitelmallista. Varhaiskasvatus kuuluu suomalaiseen koulutusjärjestelmään ja on merkityksellinen vaihe lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. (Mitä on varhaiskasvatus? n.d.) Varhaiskasvatuksen tarkoituksena on olla tukena lapsen elinikäisen oppimisen edistämisessä sekä tukea koulutuksellisen tasa-arvon tavoittelemista huomioiden inklusiiviset periaatteet. Inklusiivisilla periaatteilla tarkoitetaan oikeuksia, tasa-arvoa, syrjimättömyyttä, yhdenvertaisuutta, moninaisuuden huomioimista ja sosiaalista yhteisöllisyyttä sekä osallisuutta, jotka koskevat yhtä lailla kaikkia lapsia. (Opetushallitus 2022.) Inklusio on moninainen ja laaja teema, jonka voi ajatella hyvin eri tasoisesti. Laakkonen, Laakso ja Pihlaja (2020, 376) avaavat inklusion merkityksen selkeästi: inklusion katsotaan olevan näkemys, jonka pääajatuksena on vastata kaikkien lasten moninaiisiin tarpeisiin.

Varhaiskasvatusikäinen lapsi on 0–6-vuotias. Varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa päiväkotitoimintana, avoimena varhaiskasvatustoimintana tai perhepäivähoitona. (Mitä on varhaiskasvatus? n.d.) Tässä opinnäytetyössä varhaiskasvatuksesta puhuttaessa tarkoitetaan varhaiskasvatusta, joka tapahtuu päiväkodissa. Opinnäytetyössä käytetään myös termejä varhaiskasvattaja, kasvattaja ja varhaiskasvatuksen ammattilainen. Näillä termeillä tarkoitetaan samaa asiaa. Varhaiskasvattaja on varhaiskasvatuksessa työskentelevä varhaiskasvatuksen ammattilainen. Varhaiskasvatuksen ammattilainen voi olla varhaiskasvatuksen opettaja, sosionomi, lastenhoitaja, erityisopettaja tai päiväkodin johtaja. Laki velvoittaa kuntaa järjestämään varhaiskasvatuksen niin, että siellä on riittävä määrä ammattilaisia, jotta varhaiskasvatuksen tavoitteellisuus säilyy ja lasten tuen tarpeisiin pystytään vastaamaan (Varhaiskasvatustilasto 2018, 25 §).

3.1 Pedagogiikka

Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa korostuu pedagogiikka ja sen toteuttaminen (Mitä on varhaiskasvatus n.d). Pedagogiikka käsitteenä on hyvin tulkinnanvarainen. Sen katsotaan liittyvän vahvasti kasvatukseen ja opettamiseen. Tämän vuoksi pedagogiikkaa käytetään usein synonyymina sanalle kasvatus. (Hännikäinen 2013, 34.) Lastentarhanopettajien liitto yhdistää pedagogiikkaan kasvatuksen ja opettamisen lisäksi vielä hoidon, jolloin pedagogiikka rakentuu näiden kolmen teeman ympärille (Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri muuttuu 2017, 10). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, 12) sanotaan pedagogiikan tarkoittavan varhaiskasvatuksen ammattilaisten to-

teuttamaa tavoitteellista sekä suunnitelmallista toimintaa huomioiden lasten oppimisen ja hyvinvoinnin toteutuminen. Pedagogiikka perustuu aina monisyiseen kasvatusta- ja varhaiskasvatusteelliseen tietoon (Opetushallitus 2022, 12).

Pedagogiikkaa näkyy lähes kaikessa varhaiskasvatuksessa tapahtuvassa toiminnassa, niin ohjatuissa toiminnoissa kuin siirtymätilanteissa. Kronqvist (2020, 27) muistuttaa, että myös leikki kuuluu vahvasti pedagogiikkaan. Lapsen leikki sekä oppiminen kokoavat yhdessä tiiviin kokonaisuuden, joka tukee silloin pedagogiikan toteutumista. Kronqvistin (2020, 27) mukaan pedagogiikan olisikin hyvä keskittyä leikilliseen oppimiseen, jota varhaiskasvatuksen ammattilaiset mahdollisuuksien mukaan rikastuttaisivat eri tavoin hyödyntäen omaa osaamistaan sekä toimintaympäristöä.

3.2 Kasvatusyhteistyö

Huoltajien ja varhaiskasvatuksen välisestä yhteistyöstä käytetään käsitettä kasvatusyhteistyö. (Opetushallitus 2022, 21). Aikaisemmin kasvatusyhteistyöstä on käytetty termiä kasvatuskumppanuus (Lehtinen n.d.). Kasvatusyhteistyön tarkoituksena on lasten kokonaisvaltaisen oppimisen, kasvun ja kehityksen edistäminen yhteistyössä kodin ja varhaiskasvatuksen kesken. Kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamisen edellytyksenä on varhaiskasvatuksen ammattilaisten ja huoltajien tekemät havainnot sekä keskustelut lapsen arjesta. (Opetushallitus 2022, 21.) Kekkosen (2012, 17) mukaan kasvatuskumppanuuden päätavoitteena on, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset yhteistyössä huoltajien ja lasten kanssa saa aikaan tunteen kuulluksi tulemisesta, kunnioituksesta ja keskusteluyhteyden sekä luottamuksen muovaantumisesta ja myös avoimuudesta lapsen varhaiskasvatuksessa.

Kasvatusyhteistyö on vuorovaikutteista ja vaatii varhaiskasvatuksen ammattilaisilta aktiivisuutta. Kasvatusyhteistyössä otetaan huomioon lasten yksilölliset tarpeet, perheiden erilaisuus sekä vanhemmuuteen ja huoltajuuteen liittyvät asiat. (Opetushallitus 2022, 21.) Kasvatusyhteistyön on oltava tasavertaista kohtaamista, jossa näkyy avoimuus ja arvostus molempia osapuolia kohtaan (Karikoski & Tiilikka 2020, 81).

Kasvatusyhteistyöllä on merkittävä rooli varhaiskasvatuksessa. Sen merkitys kasvaa erityisesti, kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa tai siirtyy varhaiskasvatuksessa ryhmästä toiseen. Merkitys korostuu myös silloin, kun suunnitellaan ja toteutetaan lapselle tukea. (Opetushallitus 2022, 21). Yhteistyö kodin ja varhaiskasvatuksen välillä on päivittäistä, kohdataan huoltajia lasta tuodessa varhaiskasvatukseen sekä sieltä pois hakiessa sekä tarvittaessa voidaan kesken päivän olla yhteydessä lapsen huoltajiin (Helenius & Lummelahti 2018, 18). Huoltajia kohdatessa keskustellaan lasten päivittäisistä tapahtumista ja kokemuksista (Opetushallitus 2022, 21).

Lasten huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua lastensa varhaiskasvatuksen toiminnan sekä kasvatustyön suunnitteluun ja kehittämiseen yhteistyössä varhaiskasvatuksen ammattilaisten sekä lasten kanssa. Yhteistyön menetelminä käytetään yleensä yhteistä keskustelua etenkin laadittaessa lapselle varhaiskasvatuksensuunnitelmaa. (Opetushallitus 2022, 21–22.) Huoltajia innostetaan osallistumaan lapsiensa ryhmien toiminnan suunnitteluun ja sen arviointiin. Jatkuvaan varhaiskasvatuksen kehittämiseen kuuluu vahvasti yhteistyön toteuttaminen lasten ja heidän huoltajiensa kanssa. (Helenius & Lummelahti 2018, 18–19.)

Lapsen huoltajuudella tarkoitetaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaista hoitoa ja huolenpitoa. Huoltajia ovat lapsen vanhemmat tai muut henkilöt, jonka vastuulle lapsen huolto on annettu. (Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen 2021.) Lapsen synnyttänyt henkilö on lapsen äiti. Toinen vanhempi voi olla isä tai toinen äiti. Lapsen ja vanhemman välille syntyy oikeudellisesti pätevä sukulaisuussuhde, kun isyys tai äitiys vahvistetaan. Isyys on vahvistettava ennen kuin isän huoltajuutta voidaan vahvistaa, jos vanhemmat eivät ole avioliitossa. Lapselle voidaan vahvistaa myös toinen äiti, jos lapselle ei voida vahvistaa tai todeta isää. (Huoltajuus, elatus, isyyden ja äitiyden tunnustaminen n.d.)

Lapsen huoltajan tehtävänä on turvata lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi, kehitys, kasvatusta, hoito sekä tärkeät ja läheiset ihmissuhteet. Huoltajan kuuluu myös suojella lasta kaikenlaiselta väkivallalta ja hyväksikäytöltä. (Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen 2021.) Lasta ei saa kohdella millään tavalla loukkaavasti tai ruumiillisesti kurittaa. Lapsen huoltajan kuuluu kasvattaa lasta niin, että hän saa tarvittavan määrän turvaa, ymmärrystä ja hellyyttä. (HTL361/1983, 1 §.) Lasten psykiatri Jari Sinkkonen (2020, 336) sanoo, että lapsen liikaa hyvänä pitäminen on mahdotonta.

Huoltajalla on oikeus päättää lapsen kasvatuksesta, koulutuksesta, hoidosta, asuinpaikasta sekä muista lapsen henkilökohtaisista asioista. Huoltajan tehdessä päätöksiä, jotka koskevat lasta, on otettava huomioon se, että huoltajan tulee aina toimia lapsen edun parhaaksi. Huoltajan on myös kerrottava lasta koskevista päätöksistä lapselle ja keskusteltava hänen kanssaan niistä sekä otettava huomioon lapsen toivomukset ja mielipide. (Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen 2021.)

4 Kehotunne- ja seksuaalikasvatus

Tässä luvussa käsitellään ensin kehotunne- ja seksuaalikasvatusta ja sitä, mitä ne tarkoittavat. Tärkeää on huomata, että termeillä kehotunne- ja seksuaalikasvatus tarkoitetaan samaa asiaa. Seuraavana tutkitaan niiden merkitystä ja toteutusta. Varhaiskasvatuksessa toteutetusta kehotunnekasvatuksesta voi lukea luvusta 5.1. Lopuksi tässä luvussa tarkastellaan tunne- ja turvataitoja.

Kehotunnekasvatuksella tarkoitetaan seksuaali- ja turvataitokasvatusta, joka on suunnattu pienille lapsille. Sen tarkoituksena on tukea lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Kehotunnekasvatus on tietoa tunteista, kehosta ja oikeuksista. Sen tavoitteena on auttaa lasta kehittymään omaksi itseksensä seksuaalisuuden alueella. (Mitä on kehotunnekasvatus n.d.)

4.1 Kehotunnekasvatus käsitteenä

Kehotunnekasvatuksesta on aikaisemmin puhuttu seksuaalikasvatuksena. Kun puhutaan lapsista, jotka ovat alle kouluikäisiä ei käytetä termiä seksuaalikasvatus, vaan kehotunnekasvatus. Seksuaalisuus ja lapset samassa virkkeessä, voi aiheuttaa aikuisissa hämmennystä, joten seksuaalikasvatus-termi on vaihdettu kehotunnekasvatukseksi. (Mitä on kehotunnekasvatus n.d.) Sama asia tulee ilmi myös Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2016, 82) artikkelissa, jossa he toteavat, että useiden tutkijoiden kesken on huomattu lasten seksuaalisuuden herättävän kasvattajissa hämmennystä.

Kehotunnekasvatus on laaja ja moninainen teema. Se voidaan jakaa kahdeksaan osa-alueeseen, jotka on määrittänyt Maailman terveysjärjestö WHO. Nämä kahdeksan osa-alueetta ovat:

1. Keho ja kehitys
2. Tunteet
3. Läheisyys, hyvä olo ja itsetunto
4. Ympäristö ja muut ihmiset

5. Hyvinvointi ja terveys
6. Lisääntyminen
7. Normit ja tavat
8. Oikeudet

Jokainen näistä teemoista sisältää taitoja ja tietoa, jotka lapsen tulee oppia. Kasvatuksen täytyy olla lapsen ikätasolle sopivaa. Kehotunnekasvatuksen sisältöihin kuuluu myös myönteisen asenteen opettelu. (Väestöliitto n.d.)

Keho ja kehitys teemaan sisältyy omaan kehoon tutustuminen, kehonosat ja ymmärtäminen, että kehoja on erilaisia. Tärkeää on opettaa lapselle, että kaikkia kehoja tulee kunnioittaa ja arvostaa. Tunne osa-alueeseen liittyy vahvasti tunnetaidot ja niiden opettelu. Lapselle opetetaan, että omat tunteet saa näyttää ja kaikki tunteet hyväksytään. Läheisyys, hyvä olo ja itsetunto sisältää asioita myönteisestä minäkuvasta, mielihyvystä ja hyväksynnästä. Ympäristö ja muut ihmiset aihe koostuu erilaisista perheistä ja tavoista toimia ja elää sekä tasa-arvoisuudesta ja monikulttuurisuudesta. Hyvinvointi ja terveys teema koskee turvataitoja, lapsen suojelua kaikenlaiselta häirinnältä ja itsesuojelua. Lisääntymisen aihealue sisältää lapsen kehitys- ja ikätasoista tietoa lisääntymisestä ja siinä muistutetaan, että lapsella on oikeus saada vastauksia kysymyksiinsä. Normit ja tavat osa-alueessa lapsi opettelee erilaisia normeja ja arvoja sekä sopivuussääntöjä. Oikeudet teema käsittelee lapsen oikeuksia kysyä ja saada vastauksia, saada tietoa ja turvaa. Kaikissa teemoissa tärkeää on muistaa lapsen ikä- ja kehitystason mukainen kerronta. (Väestöliitto n.d.)

4.2 Kehotunnekasvatuksen merkitys

Kehotunnekasvatuksen tarkoituksena on auttaa lapsia kasvamaan omaksi itsekseen sekä pärjääväksi, onnelliseksi ja ehjäksi ihmiseksi (Mitä on kehotunnekasvatus n.d.). Kehotunnekasvatuksen avulla lapsi oppii arvostamaan itseään sekä muita ja kunnioittamaan toisten kehoja. Samalla tämä kasvatus toimii varhaisena ennaltaehkäisykeinona seksuaalisen väkivallan kokemiselle. (Karsio, Koivuranta, Magga, Ohtonen, Paavola, Pakanen & Vehkaoja 2021.) Lapsen itsetunto, kehonkuva, läheisyyden taidot sekä tunne- ja turvataidot kehittyvät kehotunnekasvatuksen tukemana. Kun kehotunnekasvatus on onnistunut, lapsista kasvaa terveempiä, onnellisempia ja itsetuntoisempia nuoria ja aikuisia. (Mitä on kehotunnekasvatus n.d.)

Kihlströmin (2020, 22) mukaan seksuaalisuus on yksi osa ihmisten kokonaisvalta hyvinvointia. Cacciatoren, Larun ja Riihosen (2010, 128) mukaan taas lapsuuden moninaisten kehitysvaiheiden tavoitteena on aikuisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja tasapainon saavuttaminen, myös seksuaalisuuden osalta. Seksuaalikasvatuksen rooli ihmisen hyvinvoinnin näkökulmasta on merkittävä ja sen aloittaminen varhaisessa vaiheessa on tärkeää. Sen avulla lapsi oppii arvostamaan itseään, tunteitaan, kykyjään, kehoaan ja mahdollisuuksiaan. (Cacciatore, Laru & Riihonen 2010, 129.) Seksuaalikasvatus auttaa lapsia myös hyväksymään oman seksuaalisuuden ja ymmärtämään, kuinka toisia ihmisiä tulee kohdella. Yksi tärkeä osa seksuaalikasvatuksesta on se, että sen avulla pystytään suojelemaan lapsia paremmin. (Kihlström 2020, 22–23.)

Seksuaalikasvatusta tapahtuu lapsen elämän ja arjen mukana jatkuvasti. Se on ihmiseksi kasvamista, ei irrallinen tuokio. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016, 64.) Kihlströmin (2020, 24) mukaan seksuaalikasvatus tulisi aloittaa jo äidin odottaessa lasta. Hän muistuttaa teoksessaan myös, että ei tarvitse olla alan ammattilainen eikä osata heti kaikkea. Tärkeää on ottaa asioista selvää ja palata niihin myöhemmin uudelleen. (Kihlström 2020, 24–25.)

Seksuaalikasvatuksen päävastuu on lapsen huoltajilla, mutta Cacciatoren ja Ingman-Fribergin (2016, 64) teoksesta selviää, että sitä toteuttaa moni muukin taho. Kotona, varhaiskasvatuksessa ja kouluissa on hyvä opettaa lapsille myönteiset, lapsen kehityksen tasoiset tiedot ja taidot sekä asenteet. Seksuaalikasvatusta toteutetaan siis kotona, varhaiskasvatuksessa ja kouluissa, mutta myös koko yhteiskunnassa. Se on merkityksellinen osa-alue kaiken ikäisten lasten terveystiedosta ja hyvinvointitaidoista. (Mitä on kehotunnekasvatus n.d.) Näiden lisäksi lapsi saa paljon tietoa liittyen seksuaalisuuteen ja kehotunnekasvatukseen myöskin ikätovereilta, mediasta sekä isommilta lapsilta (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016, 65).

Seksuaalikasvatus on prosessi, joka jatkuu koko ihmisen eliniän ja vastaa lasten muuttuviin tilanteisiin (Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 30). WHO:n seksuaalikasvatuksen standardien (2010, 31) mukaan tähän liittyy vahvasti termi ”ikään nähden sopiva”, jolla tarkoitetaan, että seksuaalikasvatuksessa käsitellään samoja teemoja uudestaan ja uudestaan, mutta niihin liittyvä tieto on muotoiltu lapsen kehitysvaiheen ja iän tasoisesti. Seksuaalikasvatusta toteuttaessa on käytettävä lapsille sopivaa kieltä ja termejä, joita lasten on itsekin helppo käyttää. (Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 30).

4.3 Lapsen tunne- ja turvataidot

Lasten tunne- ja turvataitojen päämääränä on edistää lasten turvallista kasvua ja omien tunne- ja turvataitojen vahvistamista sekä ehkäistä kaikenlaista häirintää ja väkivaltaa. Tunne- ja turvataitojen avulla lapsi saa valmiuksia ja rohkeutta suojella itseään ja toimia jämäkästi sekä oma tietoisuus itsemääräämisoikeudesta sekä kehostaan lisääntyy. Turvallisuus on ihmisen oikeus ja perustarve, jota lasten tunne- ja turvataidoilla pyritään edistämään. (Andell, Lajunen & Ylenius-Lehtonen 2019, 11–12.)

Tunnetaidoilla on suuri merkitys ihmisen kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa (Kangas, Kalrsson & Lastikka 2021, 70). Tunnetaidot tarkoittavat kykyä tunnistaa, nimetä, ilmaista ja säädellä tunteita sekä ymmärtää mistä mikäkin tunne johtuu. Tunnetaitoihin kuuluu omien tunteiden tunnistamisen ja havaitsemisen lisäksi kyky tunnistaa muiden ihmisen tunteita. (Livingston & Pöyhönen 2021.) Tunnetaitojen opetteluun lapsi tarvitsee aikuisen tukea. Tunnetaitojen tavoitteena on saada lapsi luottamaan omaan tunteeseen. (Cacciatore, Ingman-Friberg ja Kauppinen 2016, 106.) Lapset tarvitsevat tunnetaitoja arjessa ja kaikessa kommunikoinnissa (Kangas ym. 2021, 70). Järvenojan, Kinnusen, Koivuniemen, Männyn ja Näykin (2021, 283) tutkimuksesta selviää, että myös varhaiskasvattajien mielestä tunteiden nimeäminen ja sanoittaminen sekä niistä keskustelu on merkityksellistä.

Cacciatoren ja muiden (2016, 102) mukaan turvataidot voidaan jakaa neljään pääteemaan. Teemoja ovat: kehossa on nimet joka paikalle, kolmen kohdan sääntö, koskettamisen säännöt sekä uimapukusääntö. Ensimmäinen teema, joka liittyy kehotietoisuuteen tarkoittaa tutustumista ihmiskehoon. Lapselle opetetaan soveliaat nimet kaikille kehonosille. Lapselle opetetaan myös, että kaikista kehonosista voi ja saa puhua. Tärkeää on kertoa lapselle myös, että kehoja on olemassa erilaisia, mutta kaikkia tulee arvostaa ja kunnioittaa. (Cacciatore ym. 2016, 102.)

Lapselle opetetaan taito toimia pelottavassa tai ahdistavassa tilanteessa oikein sekä taito tunnistaa epämiellyttävää kekokokemusta sekä epämiellyttävältä tuntuva kosketusta. Kolmen kohdan sääntö, jonka mukaan toimitaan tilanteessa, on sano ei, lähde pois ja kerro tutulle turvalliselle aikuiselle. Lapselle opetetaan myös taito pyytää apua. Lapsilla on oikeuksia ja lapsi saa ja lapsen pitääkin puolustaa itseään. Lapselle voidaan kertoa, että lapsen kehoon ei saa koskea, jos hän ei siitä

pidä. Aikuisille on hyvä kertoa kehoon liittyvistä asioista, aikuiset auttavat ja heidän apuunsa kannattaa turvata. (Cacciatore ym. 2016, 103.)

Koskettamisen sääntöihin liittyy tieto siitä, että kosketus on aina vapaaehtoista ja sen on oltava miellyttävää kaikista, se ei saa tuntua epämukavalta. Kosketus ei koskaan saa olla salaisuus. Vihreän valon kosketus on turvallista ja siitä tulee hyvä tunne. Punaisen valon kosketus on epämiellyttävää ja siitä tulee paha mieli ja se voi pelottaa. Lapsia opetetaan tunnistamaan erilaisia kosketuksia ja omia tunteita sekä taitoa kieltäytyä kosketuksesta. Lapsille voidaan kertoa, että hänellä on aina päätösvalta omasta kehostaan. Toisten kehoa ja itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa eikä kenenkään kehosta saa puhua rumasti. (Cacciatore ym. 2016, 103.)

Uimapukusääntö tarkoittaa, että kaikki uimapuvun alle jäävät alueet ovat yksityisiä ja niistä saa lapsi päättää itse. Lapselle opetetaan taito erottaa kehon alueet, jotka ovat yksityisiä ja, joita ei tarvitse näyttää kenellekään niin halutessaan. Lapselle voidaan kertoa, että yksityiset alueet ovat henkilökohtaisia sekä arvokkaita ja niitä tulee suojella. Näissä paikoissa ei ole mitään pahaa, mutta niitä ei ole tarkoitus näyttää kaikille. (Cacciatore ym. 2016, 103.)

5 Kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa

Monet lapset ovat varhaiskasvatuksessa suuren osan päivästä ja viikostaan, jolloin varhaiskasvattajien asema lapsen elämässä ja kasvatuksessa on huomattava. Lapsi luottaa turvalliseen ja lähellä olevaan aikuiseen kaikissa tilanteissa ja esittää hänelle muun muassa kysymykset, jotka häntä mietityttävät. (Kangaskoski 2016, 197.) Terävän (2021) mukaan seksuaaliterapeutti Tiina Vilponen kertoo haastattelussaan olevansa sitä mieltä, että seksuaalikasvatus tulisikin aloittaa jo varhaiskasvatusikäisenä.

Harva ymmärtää mitä lasten seksuaalisuus pitää sisällään. Monikaan ei osaa ajatella, että esimerkiksi tunteista puhuminen, kehonosien nimeäminen ja tutkiminen sekä niistä huolen pitäminen liittyvät seksuaalisuuteen. Omat oikeudet ja pottahetket kuuluvat seksuaalisuuteen myös. Näitä asioita käsitellään lasten kanssa paljon varhaiskasvatuksessa. (Kangaskoski 2016, 197.)

5.1 Kehotunnekasvatuksen toteuttaminen

Varhaiskasvattajan tehtävänä on mahdollistaa avoin keskustelu lasten ja perheiden kanssa (Mitä on kehotunnekasvatus n.d). Jokainen varhaiskasvattaja toteuttaa seksuaalikasvatusta omista lähtökohdistaan, jossa voi ilmetä se, että monen aikuisen sekä varhaiskasvattajan koulutukseen ja kotikasvatukseen ei ole kuulunut monipuolinen tietämys seksuaalisuudesta. (Kangaskoski 2016, 197.)

Seksuaalikasvatus aiheuttaa monissa aikuisissa ennakkoluuloja, niin varhaiskasvattajissa kuin perheissäkin (Kangaskoski 2016, 198). Kun puhutaan seksuaalisuudesta, siihen usein liitetään häpeä. Häpeästä on syytä osata puhua ja tunnistaa se. Varhaiskasvattaja voi myös opiskella tunnistamaan häpeän. Kasvattajan on tärkeää tiedostaa, missä tilanteissa tai tunnetiloissa oma häpeä herää. Häpeän sietämistä auttaa, kun opettelee puhumaan avoimesti ja syyllistämättä ketään. (Puheeksi ottaminen n.d.)

Perheiden omat arvot ja heidän kasvatuskulttuurinsa vaikuttavat myös seksuaalikasvatukseen. Tänä päivänä varhaiskasvatuksessa on paljon erilaisia perheitä, joten sen vuoksi varhaiskasvatuksessa järjestettävän seksuaalikasvatuksen tulisi olla hyvin avointa ja helposti lähestyttävää. Avoimuus lisää perheiden ja varhaiskasvatuksen välistä luottamusta ja tukee huoltajien toiveiden huomioimista. Varhaiskasvattajien tulisi keskustella seksuaalikasvatukseen liittyviä asioita yhdessä huoltajien kanssa, jotta lapsen kasvattajilla olisi yhteinen näkemys siitä, kuinka lasta kasvatetaan. Näin ollen saadaan myös tietää lasten huoltajien ajatuksia seksuaalikasvatukseen liittyen. (Kangaskoski 2016, 198–200.)

Kangaskosken (2016, 199) mukaan varhaiskasvatuksessa tapahtuvan seksuaalikasvatuksen tulee olla suunniteltua. Bildjuschkin (2015, 13) on myös samaa mieltä seksuaalikasvatuksen suunnitelmallisuudesta ja yhteistyöstä kaikkien kasvatukseen osallistuvien kesken. Hän perustelee suunnitelmallisuuden merkitystä oppimisen näkökulmasta. Oppiminen tapahtuu niin, että uusi tieto muodostuu entisen päälle ja näin ollen oppiminen tapahtuu pienissä osissa. (Bildjuschkin 2015, 13.) Kangaskoski (2016, 199) toteaa teoksessaan, että suunnitelmallinen seksuaalikasvatus tapahtuu ennakoimalla. Suunnitelmalliseen seksuaalikasvatukseen kuuluu ennakoinnin lisäksi tiedon jakamista vanhempainilloissa ja kasvatustilaisuuksissa, arjessa tapahtuvaa suunnitelmallista seksuaalikasvatusta, tutustumista lapsen historiaan sekä persoonaan ja sen lisäksi laaditaan

valtakunnallinen sekä päiväkotikohtainen suunnitelma lapsen seksuaalikasvatuksesta. Suunnitelmallisessa seksuaalikasvatuksessa auttaa myös se, että varhaiskasvattajat ovat tarpeeksi koulutettuja aiheeseen sekä kunnioittavat erilaisuutta ja toimivat suvaitsevaisesti. (Kangaskoski 2016, 199–200.)

Lapsen toiminta varhaiskasvatuksessa voi olla joskus hämmentävää tai aiheuttaa ihmetystä kasvattajissa. Tällaisissa tilanteissa kasvattajan on pysyttävä rauhallisena ja suhtautua lapseen myönteisesti. Jos tilanne on varhaiskasvattajan mielestä erikoinen, voi tilannetta ensin seurata sivusta ja keskustella oman tiimin tai johtajan kanssa, tarvittaessa konsultoida asiantuntijaa. Tilanne, jossa lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti tai ahdistuneesti vaatii ammattilaiselta välitöntä puuttumista. Hämmentävässä tilanteessa voidaan ottaa aikalisä ja sanoittaa lapselle, että palataan tähän aiheeseen myöhemmin uudestaan, jos nyt ei ole valmis tai kykenevä lapsen kanssa asiaa käsittelemään. Hämmentävistä tilanteista voidaan jälkikäteen oppia ja niistä onkin hyvä keskustella tiimin kesken, jotta tulevaisuudessa osataan ehkä toimia paremmin tai toisella tavalla, tarvittaessa voidaan muuttaa joitain käytäntöjä. (Kangaskoski 2016, 200–201.)

Pienet lapset ovat hyvin ylpeitä kehostaan ja sen toiminnoista, he eivät ujostele sitä. Tämä vilpitön tiedonhalu kannattaa käyttää hyväksi ja sen avulla aloittaa keskusteluja lasten kanssa liittyen kehotunnekasvatukseen. Lapset saattavat myös itse esittää kysymyksiä seksuaalisuudesta. Lapset elävät hetkessä ja heidän kysymyksiinsä on reagoitava välittömästi jollakin tapaa. Lasten kanssa voi tarkastella eri kehonosia ja ihmisten välisiä eroja. Tärkeää on, että lasten kanssa keskustellaan seksuaalisuudesta. Varhaiskasvattajan on kuitenkin osattava huomioida keskusteluissa ja kysymyksiin vastatessa lapsen kehitystaso. (Kangaskoski 2016, 202, 206.)

Varhaiskasvatuksessa toteutettavan seksuaalikasvatuksen tukena voi olla erilaiset laulut, leikit ja draama. Lääkärileikki on yksi esimerkki leikeistä, joissa seksuaalikasvatusta voidaan toteuttaa. Nukketeatterin avulla voidaan käsitellä monenlaisia tilanteita ja esimerkiksi tunteita. Leikkipari-toiminnalla tuetaan lapsia kaveritaidoissa. Erilaista materiaalia kannattaa myös hyödyntää, esimerkiksi kehonosa kuvista voi tehdä muistipelin. (Kangaskoski 2016, 208.)

5.2 Kehotunnekasvatusta ohjaavat asiakirjat

Varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa kehotunnekasvatusta ohjaa useat eri tekijät ja asiakirjat. Näitä asiakirjoja on muun muassa erilaiset lait, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, Maailman terveysjärjestö WHO:n seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa ja Euroopan lapsiasiainvaltuutettujen lausunto sekä Lanzaroten sopimus. Edellä mainituista ohjaavista asiakirjoista ja tekijöistä velvoittavia on lait ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sekä Lanzaroten sopimus (Ohjaavat asiakirjat ja tutkimukset n.d).

Varhaiskasvatustilain (540/2018, 3 §) mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten kehitystä, kasvua, hyvinvointia ja terveyttä sekä olla tukena edistämässä lasten elinikäistä oppimista. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on myös tukea lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edesauttaa lapsen toimimista ryhmässä ja ohjata toisten ihmisten kunnioittamiseen (Varhaiskasvatustilain 540/2018, 3 §). Myös lastensuojelulaisissa säädetään lasten oikeudesta turvalliseen kasvuympäristöön ja monipuoliseen sekä tasapainoiseen kehitykseen (LastSL 417/2007, 1 §). Niin varhaiskasvatustilain (540/2018, 3 §) kuin myös lastensuojelulain (417/2007, 1 §) tarkoituksena on tukea lasten kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä, johon sisältyy myös lasten seksuaalinen kehitys ja täten myös kehotunnekasvatus.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (vasu) on Opetushallituksen säätämä valtakunnallinen määräys, joka perustuu varhaiskasvatustilainiin. Tämän mukaan laaditaan lasten varhaiskasvatussuunnitelmat ja toteutetaan varhaiskasvatusta. (Opetushallitus 2022, 1.) Uuteen vuonna 2022 julkaistuun Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin saatiin suoraan kehotunnekasvatukseen viitattava lause. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, 32) sanotaan: ”Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti.”

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022, 32) mukaan varhaiskasvatuksessa lasten kanssa yhdessä pohditaan turvallisuuteen ja terveyteen liittyviä teemoja. Lasten kanssa käydään keskustelua hyvien ihmissuhteiden, levon ja liikunnan merkityksestä omalle terveydelle ja hyvinvoinnille. Lapsille opetetaan turvallisuuteen liittyviä asioita arjen eri tilanteissa. (Opetushallitus 2022, 32). Varhaiskasvatuksessa opetellaan myös tunteiden ilmaisua, nimeämistä ja niiden tiedostamista. Myös oman ja toisen kehon kunnioittamiseen ja suojelemiseen ohjataan. (Opetushallitus 2022, 14.)

Maailman terveysjärjestö WHO on luonut suositukset seksuaalikasvatuksen standardeiksi. Standardien tarkoituksena on antaa ohjeita lasten ja nuorten seksuaalisen kehityksen tueksi. Standardeista selviää mitä lasten ja nuorten tulisi ymmärtää ja tietää, minkälaisia haasteita ja tilanteita heidän tulisi osata ratkaista ja hallita sekä minkälaisia asenteita ja arvoja heidän täytyy omata missäkin ikävaiheessa. (Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 7.) Standardeissa on eroteltu varhaiskasvatusikäiset lapset kahteen ryhmään 0–4 ja 4–6-vuotiaisiin (Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 38). Seksuaalikasvatuksen standardien (2010, 29) mukaan seksuaalikasvatus on koko elämän kestävä jatkuva prosessi, mutta lapsuudessa ja nuoruudessa sillä on suurin merkitys. Sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista että WHO:n luomista seksuaalikasvatuksen standardeista voidaan tulkita, että seksuaalikasvatuksen merkitys alle kouluikäisten lasten kehityksen kannalta on merkityksellistä (Opetushallitus 2022, 32,14; Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa 2010, 29).

Lanzaroten sopimus on velvoittava ja se on hyväksytty 2011. Sopimus edellyttää, että lapsiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan ja häirinnän estämiseksi on ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin. Sopimuksen mukaan on myös varmistettava, että lasten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla on tarvittavat tiedot ja taidot järjestää turvataito-opetusta lapsille. (Ohjaavat asiakirjat ja tutkimukset n.d.) Lanzaroten sopimuksen jälkeen vuonna 2017 Euroopan lapsiasiainvaltuutetut käsittelivät lasten seksuaalikasvatusta ja allekirjoittivat kannanoton, jonka aiheena oli ”Kokonaisvaltainen ihmisuhde- ja seksuaalikasvatus: Lasten oikeus saada tietoa.” Tämän kannanoton pääajatus oli se, että seksuaalikasvatus saataisiin velvoittavaksi jo varhaiskasvatusikäisille lapsille ja sen toteuttaminen pohjautuisi lasten tarpeisiin. Lausunnossa korostettiin lasten oikeutta saada tietoa. (Comprehensive Relationship and Sexuality Education: the right of children to be informed 2017.) Euroopan lapsiasiainvaltuutettujen kannanoton jälkeen vuonna 2019 julkaistiin Lanzaroten sopimuksen toimeenpanosuunnitelma, jonka yhteenvedossa on sanottu, että seksuaalikasvatus on aloitettava jo varhaiskasvatuksessa ja jatkettava sitä koulussa sekä myös toisella asteella. (Comprehensive Relationship and Sexuality Education: the right of children to be informed 2017; Ohjaavat asiakirjat ja tutkimukset n.d).

6 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustehtävä

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää lasten huoltajien sekä varhaiskasvattajien näkemyksiä ja ajatuksia kehotunnekasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Tässä tutkimuksessa tutkitaan, kuinka

tietoisia huoltajat ja varhaiskasvattajat ovat kyseisestä teemasta ja pitävätkö he sitä merkityksellisenä. Opinnäytetyön tavoitteena on saada lisättyä lasten huoltajien ja varhaiskasvattajien tietämystä kehotunnekasvatuksesta. Tutkimuksen aiheen idea lähti tutkijoiden omasta halusta ja mielenkiinnosta kehotunnekasvatusta kohtaan sekä varhaiskasvatuksen työkentältä havaituista haasteista, muutoksista ja tietämättömyydestä aiheeseen liittyen.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

”Miten kehotunnekasvatus toteutuu varhaiskasvatuksessa varhaiskasvattajien ja huoltajien näkökulmasta?”

”Kuinka merkityksellisenä kehotunnekasvatusta varhaiskasvatuksessa pidetään?”

7 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa käydään läpi tarkemmin tutkimusmenetelmä, aineiston keruu sekä aineiston analysointi. Tutkimus koskee erään lahtelaisen kaupungin päiväkodin varhaiskasvattajia sekä lasten huoltajia. Opinnäytetyön tutkimus on toteutettu pääosin laadullisin menetelmin, mutta myös määrällisiä menetelmiä on hyödynnetty täydentämään tutkimusta. Tutkimusta analysoitiin laadullisesti sisällön analyysillä ja määrällistä analyysiä käyttäen.

Opinnäytetyössä käytettiin kyselylomaketta, jonka avulla aineisto kerättiin. Kyselyssä kysymysten esittelytapa on vakioitu eli kaikki kysymykset kysytään vastaajilta samalla tavalla ja samassa järjestyksessä (Vilka 2007, 27). Kyselytutkimuksen avulla saadaan kerättyä tietoa ihmisten toiminnasta, asenteista, mielipiteistä ja arvoista. Kyselylomake muistuttaa haastattelulomaketta- ja tilannetta ja on hyvä tapa tarkastella ja kerätä tietoa esimerkiksi ihmisten toiminnasta, arvoista ja mielipiteistä erilaisiin ilmiöihin ja tapoihin. Kysymykset esitetään vastaajalle haastattelun sijaan kyselylomakkeen kautta. (Vehkalahti 2019, 11.) Tutkimuksessa yritetään ymmärtää esiintyvää ilmiötä niiden henkilöiden näkökulmasta, joita se koskettaa (Puusa & Juutti 2020, kappaleessa Johdanto, Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan?). Tutkimuksessa keskitytään pieneen määrään tutkittavia ja pyritään analysoimaan saatuja vastauksia perusteellisesti (Eskola & Suoranta 1998, kappaleessa 1. Laadullisen tutkimuksen jäljillä).

Usein tutkimuksissa hyödynnetään laadullisia, että määrällisiä analyyseja (Alasuutari 2011, kappaleessa 2. Mitä on laadullinen tutkimus). Laadullista ja määrällistä tutkimusta pidetään toistensa vastakohtina, ne voivat olla kuitenkin toisiaan täydentäviä, eikä sulje pois toisiaan. Eri tieteen näkökulmista laadullisen ja määrällisen tutkimuksen yhdistely nähdään eri tavoin. Esimerkiksi postmodernissa tieteessä ajatellaan vastakkainasettelun aiheuttavan toistensa pois sulkemisen, kun taas kriittisen teoria näkökulmasta vastakkainasettelu täydentää teoriaa, vaikka kriittinen teoria ei voi olla täydentävää poliittisessa mielessä. (Sarajärvi & Tuomi 2018, kappaleessa 2.3. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen suhde.)

7.1 Tutkimusaineiston keruu

Aineisto kerättiin eräästä Lahtelaisesta päiväkodista 3–5-vuotiaiden ryhmistä. Kyseinen päiväkotiohjelma oli toisen opinnäytetyön tekijän työpaikka keväällä 2022, jonka vuoksi tutkimus toteutettiin sinne. Kyselylomakkeen (Liite 1 & 2) avulla kerättiin tutkimuksen aineisto ja kysely laadittiin Microsoft Forms -pohjalla. Kyselylomake on nopea ja helppo täyttää (Luoto 2009) ja sen on vastaajan mahdollista toteuttaa missä vain. Kyselyyn laadittiin sekä monivalinta- että avoimia kysymyksiä. Kysely oli täysin anonyymi ja osallistuminen vapaaehtoista. Kyselyihin tehtiin saatekirjeet, jotka sisälsivät sekä linkin että QR-koodin kyselyyn. Ennen aineiston keruuta tutkimus sai tutkimusluvan Lahden kaupungilta. Aineiston keruu tapahtui keväällä 2022 sekä syksyllä 2022 ja molempina aineiston keruu kertoina käytettiin samaa saatekirjettä (Liite 1 & Liite 2).

Päiväkodista valittiin kolmesta 3–5-vuotiaan ryhmästä kaksi 3–5-vuotiaiden lasten ryhmää, jonne tutkimus toteutettiin. Ryhmän valintaan vaikutti lasten ikä sekä se, että toinen opinnäytetyön tekijöistä oli töissä yhdessä ryhmistä. Tämä ryhmä jäi tutkimuksen ulkopuolelle keväällä 2022. Aineisto kerättiin kyselylomakkeen avulla, joka lähetettiin päiväkodin henkilökunnalle sekä lasten huoltajille. Vähäisten vastausmäärien vuoksi toteutettiin uusi aineiston keruu kolmanteen ryhmään syksyllä 2022. Tällöin toinen opinnäytetyön tekijöistä ei enää työskennellyt kyseisessä ryhmässä.

Saatekirjeet, jotka sisälsivät linkit kyselyihin, lähetettiin 10 varhaiskasvattajalle ja kolmen ryhmän lasten huoltajille. Kyselyyn vastaaminen oli avoinna keväällä 2022 noin kuukauden ja syksyllä 2022 noin kaksi viikkoa. Vastauksia kertyi yhteensä 21, joista 8 vastausta varhaiskasvattajilta ja 13 huoltajilta kevään ja syksyn aikana.

7.2 Aineiston analysointi

Tehdyssä kyselyssä on sekä avoimia- että monivalintakysymyksiä. Tästä syystä vastaukset analysoitiin sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista menetelmiä hyödyntäen. Analyysitavat voidaan erottaa toisistaan, mutta niitä on mahdollista soveltaa samassa tutkimuksessa aineiston analysoinnissa, sillä kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimusta voidaan käyttää samassa tutkimuksessa (Alasuutari 2011, 32). Monivalintakysymykset on analysoitu kvantitatiivisesti eli määrällisin keinoin ja avoimet kysymykset kvalitatiivisesti eli laadullisin keinoin.

Määrällisessä tutkimuksessa analyysimenetelmä valitaan sen mukaan, mitä ollaan tutkimassa (Vilkkä 2007, 119). Monivalintakysymysten analysointi aloitettiin siirtämällä vastaukset Word - pohjalle ja hyödyntämällä myös Excel -ohjelmaa. Microsoft Forms -pohja oli luonut määrällisistä kysymyksistämme jo kuviot ja laskenut vastausten tunnusluvut. Vilkan (2007, 120) mukaan tunnusluvut voi laskea laskimella mutta helpoin on käyttää erilaisia tilasto-ohjelmia. Näiden tunnuslukujen avulla voidaan analysoida asiakkaiden tyytyväisyyttä tai mielipidettä muuntamalla tieto numeraaliseen muotoon (Vilkkä 2007, 120). Saatuja numeroita tarkasteltiin vastaajien lukumäärään. Pääpaino tutkimuksessa on kuitenkin avointen kysymysten vastauksissa, ja monivalintakysymyksiä avulla on saatu avointen kysymysten vastauksia tukevaa ja täydentävää tietoa.

Avointen kysymysten vastaukset on analysoitu laadullisella aineistolähtöisellä sisällön analyysillä. Sisällönanalyysi voidaan liittää erilaisiin analyysikonsepteihin ja sitä voidaan pitää laajana teoreettisena kehyksenä. Monet laadullisen tutkimuksen analysointi tavat pohjautuvat jollakin tavalla sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysillä pyritään saamaan tutkittavasta prosessista tiivistetyn ja yleisessä muodossa olevan kuvauksen. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi pohjautuu päättelyyn ja tulkintaan, jossa mennään kohti käsitteellistä näkemystä tutkittavasta temasta. Tutkimuskysymykseen saadaan vastaus yhdistelemällä käsitteitä. (Sarajarvi & Tuomi 2018, kappaleissa 4. Laadullisen aineiston analyysi: sisällönanalyysi, 4.4 Sisällönanalyysi ja 4.4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.)

Vastausten analysointi aloitettiin siirtämällä vastaukset Word -pohjaan. Tämän jälkeen ryhdyttiin pelkistämään havaintoja, jotta aineisto pelkistyisi hallittavammaksi ja huomattaisiin olennainen kysymysasettelujen kannalta (Alasuutari 2011, 40). Pelkistäminen tapahtui niin, että tekstistä etsittiin tutkimuskysymykseen vastaavia ilmaisuja ja ne koodattiin väreihin. Pelkistämisessä tärkeää oli

huomioida, että yhdestä vastauksesta voi löytää useamman pelkistetyn ilmauksen. Seuraavaksi ryhmiteltiin ilmaisut ja muodostettiin niistä alaluokkia. (Sarajärvi & Tuomi 2018, kappaleessa 4.4.3. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.) Aineistosta etsittiin yhteisiä piirteitä ja ilmiöitä havainnoista, jotka pätevät poikkeuksetta koko aineistossa (Alasuutari 2011, 40.) Vastauksissa nousevat eroavaisuudet huomioitiin, sillä ne ovat myös tärkeitä laadullisessa analyysissä. Niiden avulla voi selvittää, mikä tekee asioista ymmärrettävän tai mistä asiat koostuvat. (Alasuutari 2011, 43–44.) Ryhmitteilyn tarkoitus on tiivistää aineistoa ja luoda pohjaa tutkimukselle. Luokittelua jatkettiin yhdistelemällä alaluokkia muodostaen niistä yläluokkia. Yläluokkia yhdistelemällä laadittiin pääluokkia. (Sarajärvi & Tuomi 2018, kappaleessa 4.4.3. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.)

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Yläluokka	Pääluokka
”Jokaisen lapsen oikeus omaan kehoon, kehon koskemattomuus, päättäen omasta kehosta, taitoa tunnistaa esim. uikkarialue, jokaisen lapsen tasa-arvoista kohtelua”	Oikeus omaan kehoon ja koskemattomuuteen Kehonosien tunnistaminen Tasa-arvoisuus	Oman kehon tunnistaminen ja sen koskemattomuus Tasa-arvoisuus	Kehollisuuden tiedostaminen ja tasa-arvoinen kohtelu	Kehollisuus ja tasa-arvoisuus
”Ihmisen kehonosien tunnistamista ja nimeämistä varsinkin pienillä lapsilla. Eri tuntemuksien sanoittamista esim. mikä tuntuu hyvältä, mikä pahalta. Omien rajojen tunnistamista ja toisen huomioonottamista. Mitä voi toiselle tehdä, mitä ei jne.”	Kehonosien ja rajojen tunnistaminen Tuntemuksien sanoittaminen	Kehonosien ja rajojen tunnistaminen Tunnetilojen sanoittaminen	Kehonosien tunnistaminen, rajojen huomiointi ja tunteiden sanoittaminen	Kehollisuus, rajat ja tunnetaidot

Kuvio 1. Esimerkki aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä

8 Tutkimustulokset

Opinnäytetyössä toteutettiin kyselytutkimus lasten huoltajille sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoitus oli selvittää, miten kehotunnekasvatus toteutuu

varhaiskasvatuksessa. Toisella tutkimuskysymyksellä kartoitettiin kehotunnekasvatuksen merkityksellisyttä varhaiskasvatuksessa. Osa kyselyn vastauksista on lisätty havainnollistamaan tutkimuksen tuloksia suorina lainauksina merkinnöillä V1, V2 ja niin edelleen, kun kyseessä on varhaiskasvattaja ja merkinnöillä H1, H2 ja niin edelleen, kun kyseessä on huoltaja. Mikäli vastauksessa tai kysymyksessä on mainittu tutkimukseen osallistunut päiväkotitoimi, se on korvattu kirjaimella X anonyymiteetin varmistamiseksi. Tässä luvussa tarkastellaan ensin varhaiskasvattajien tuloksia ja sen jälkeen huoltajien.

8.1 Varhaiskasvattajien kyselyn tutkimustulokset

Kuvio 2. Varhaiskasvattajien näkemys huoltajien ymmärryksestä koskien kehotunnekasvatusta

Varhaiskasvattajista neljä työskentelee 3–5-vuotiaiden kanssa, kaksi 3–4-vuotiaiden kanssa ja kaksi 4–5-vuotiaiden kanssa. *Kuviosta 2* selviää, että puolet ($n=4$) varhaiskasvattajista kokee lasten huoltajien tietävän, mitä kehotunnekasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa. Kahden vastaajan mielestä huoltajat eivät tiedä, mitä kehotunnekasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa ja kaksi ei osannut sanoa. Kysymykseen, mitä kehotunnekasvatus mielestänne on, varhaiskasvattajat vastasivat kehotunnekasvatuksen olevan kehonosien tuntemista, omien sekä toisten rajojen ymmärtämistä ja huomioimista, tunnetaitoja, vuorovaikutustaitoja, seksuaalisuutta sekä muiden tasa-arvoista kohtelua.

Jokaisen lapsen oikeus omaan kehoon, kehon koskemattomuus, päätäntävalta omasta kehosta, taitoa tunnistaa esim. uikkarialue, jokaisen lapsen tasa-arvoista kohtelua. (V1)

Ihmisen kehonosien tunnistamista ja nimeämistä varsinkin pienillä lapsilla. Eri tunteuksien sanoittamista esim. mikä tuntuu hyvältä, mikä pahalta. Omien rajojen tunnistamista ja toisen huomioonottamista. Mitä voi toiselle tehdä, mitä ei jne. (V4)

Kuvio 3. Kehotunnekasvatuksen toteuttaminen

Kuviosta 3 huomataan, että yli puolet ($n=6$) varhaiskasvattajista toteuttaa ryhmässään kehotunnekasvatusta ja alle puolet ($n=2$) eivät toteuta. Kysymykseen miten ja millaista kehotunnekasvatusta varhaiskasvattajat toteuttavat ryhmässä heidän vastausten perusteella, kehotunnekasvatusta ei varsinaisesti toteuteta erikseen. Muutama vastaajista kertoo kehotunnekasvatuksen tapahtuvan erilaisissa arkisissa tilanteissa. Vessarauhasta sekä vuorovaikutustilanteista käydään lasten kanssa päivittäin keskustelua: kuinka kohdellaan leikkikaveria, miten saa koskettaa ja kuinka toimitaan riitatilanteessa. Vastauksista nousee kuitenkin esille joitakin keinoja, joita varhaiskasvattajat käyttävät. Näitä ovat vuorovaikutusleikit, kirjojen lukeminen, kehonosien nimeäminen, draamakasvatus sekä tunnetaitojen opetus.

Vuorovaikutusleikit ja tunnekasvatus. Kehonosien nimeäminen ja rentoutus. (V7)

Ei juurikaan toteuteta. Kaverin kohtelusta, vessarauhasta keskustellaan päivittäin mutta varsinaista kehotunnekasvatusta tuokioina ei ole ollut. (V1)

Vuorovaikutusleikkejä, kehon osien tunnistaminen liikunnassa ja leikeissä, hyvät tavat ja suvaitsevaisuus kaikissa tilanteissa. Omien rajojen tunnistaminen sekä toisten huomioiminen. Tunnetaitojen vahvistaminen kirjojen ja draaman avulla. (V8)

Kaikki (n=8) kyselyyn osallistuneet varhaiskasvattajat kokevat kehotunnekasvatuksen merkitykselliseksi. Vastauksista korostuu, että kehotunnekasvatus on merkityksellistä oman itsetunnon rakentamisen kannalta. Itsemääräämisoikeus, toisten kunnioittaminen sekä hyväksyminen ovat varhaiskasvattajien mielestä tärkeitä taitoja, joita kehotunnekasvatuksessa opetellaan. Lisäksi on tärkeää tunnistaa omat sekä muiden rajat, kehonosat ja tunteet. Yhdessä vastauksessa nousee esille myös kehotunnekasvatuksen merkitys kiusaamiselta suojautumisessa.

Kehotunnekasvatus koskee kaikkia ja olisi hyvä, että se olisi luontevaa pienestä pitäen. Omien rajojen tunnistaminen, itsearvostus ja muiden ihmisten kunnioitus on tärkeää. (V4)

suojaaa lapsia kiusaamiselta, lapset oppivat arvostamaan itseään. (V3)

Kuvio 4. Kehotunnekasvatuksen toteutuminen yhteistyössä huoltajien ja varhaiskasvattajien kanssa X päiväkodissa

Kuviosta 4 selviää, että puolet (n=4) varhaiskasvattajista on sitä mieltä, että kehotunnekasvatusta ei toteuteta yhteistyössä huoltajien kanssa tutkimukseen osallistuneissa päiväkodissa. Hieman alle puolet (n=3) kokevat sen toteutuvan ja yksi vastaaja ei osaa sanoa. Suurin osa varhaiskasvattajista kokee, ettei yhteistyötä huoltajien kanssa kehotunnekasvatukseen liittyen juurikaan ole. Alle puolet vastaajista mainitsee, että yhteistyö painottuu lähinnä jokapäiväiseen lapsen tiedon jakamiseen päivän päätteeksi tai varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen yhteydessä, jolloin lapsen asioista keskustellaan yleisesti.

mielestäni sitä ei juurikaan ole. (V3)

Vasu keskusteluissa tapahtuva tiedonsiirto ja päivittäisissä kohtaamisissa lapsen päivästä kertoessa mitä olemme tehneet/ mitä lapsi on tehnyt. (V7)

Kyselyn lopuksi varhaiskasvattajat saavat esittää ideoita ja kehittämistoiveita varhaiskasvatuksessa tapahtuvalle kehotunnekasvatukselle. He haluavat selkeät materiaalit kehotunnekasvatuksen tueksi sekä apuvälineitä, kuten kuvakortteja. Lisäksi kasvattajat kokevat tarvetta erilaisille koulutuksille, joissa selkenee esimerkiksi, millainen termistö sopii eri ikätasoisille lapsille. Varhaiskasvattajien mielestä myös huoltajien ja perheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä on hyvä keskustella toiveet kehotunnekasvatukseen liittyen.

Konkreettisia vinkkejä, tapaa lähestyä kehotunneasioita (termit, lapsen ikätasoon sopiva puhe ja termistö) mitä minkäkin ikäinen lapsi on kykenevä tietämään ja sisäistämään. Sekä myös perheiden toiveet, miten heidän lapselle puhutaan kehotunneasioista. Eroavaisuuksia löytyy varmasti, joten mikä on pedagogisesti perusteltua kasvatusta. (V1)

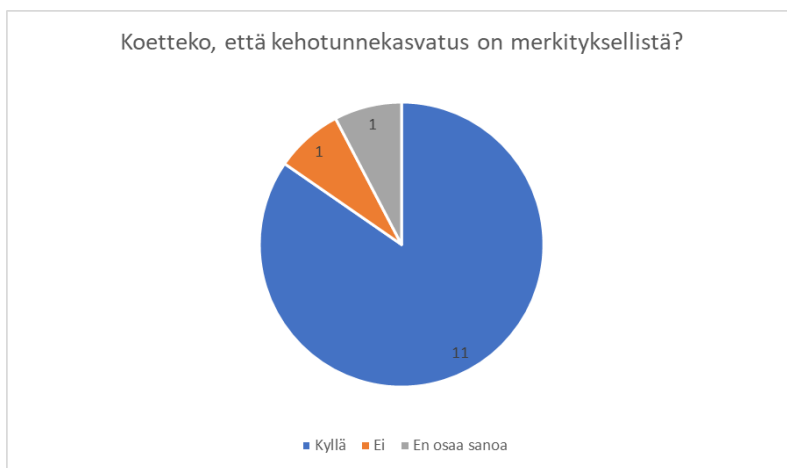
8.2 Huoltajien kyselyn tutkimustulokset

Suurimmalla osalla (n=6) huoltajista on 5-vuotias lapsi, viidellä huoltajalla on 4-vuotias ja neljällä huoltajalla 3-vuotias lapsi. Huoltajat kuvaavat kehotunnekasvatuksen olevan seksuaalikasvatusta, tunnetaitoja, kehonosien sekä rajojen tunnistamista. Kuitenkin suurimmalle osalle huoltajista kehotunnekasvatus on täysin vieras teema.

Kehollisuuden, turvarajojen, seksuaaöikasvatuksen ja tunteiden linkittyninen kaikkkeen arjessa. (H1)

Lapsen kehitys tasoista seksuaalikasvatusta, itsetunnon positiivista kehittämistä, tunteiden käsittelyn ja tapojen sekä normien opettelua. (H12)

Oman kehon ja ruumiinosien tunnistamista, niihin tutustumista. Oppimista ja tunnistamista siitä, että meitä on erilaisia. Hyväksyä ja kunnioittaa sitä. Jokaisen oma keho pyhä ja rakastettava. (H2)

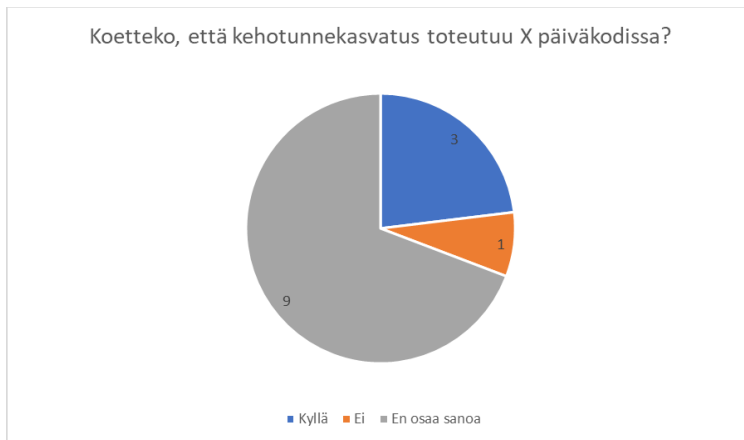
Kuvio 5. Kehotunnekasvatuksen merkityksellisyys

Kuviosta 5 voi huomata, että huoltajista 11 pitää kehotunnekasvatusta merkityksellisenä, yksi huoltajista ei osaa sanoa ja yksi huoltaja ei pidä lainkaan merkityksellisenä. Huoltajien vastauksista selviää, että kehotunnekasvatus on heidän mielestään merkityksellistä, koska se vahvistaa itsetuntoa, tunnetaitoja, kehon tiedostamista ja rajojen opettelua. Huoltajat ajattelevat kehotunnekasvatuksen myös tukevan arvostavaa ajattelutapaa omasta ja muiden kehoista.

Jotta oppii tuntemaan omat sekä muiden rajat ja niiden kunnioittamisen. Sekä vaatimisen siihen että omia rajoja pitää muiden kunnioittaa. Itse tunnon positiivista kohottamista. Tunteiden käsittely taitoa. (H12)

Pitää oppia arvostamaan omaa ja muiden kehoa ja tunteita, sekä asettamaan rajoja.

(H9)

Kuvio 6. Kehotunnekasvatuksen toteutuminen X päiväkodissa

Kuviosta 6 näkyy, että huoltajista suurin osa ($n=9$) ei osaa sanoa toteutuuko kehotunnekasvatus päiväkodissa. Huoltajista kolme on taas sitä mieltä, että kehotunnekasvatusta toteutetaan ja yksi vastaajista sitä mieltä, että ei toteuteta. Lähes puolet huoltajista eivät tiedä, kuinka tutkimuskohteenä olevassa päiväkodissa toteutetaan kehotunnekasvatusta. Pieni osa vastaajista puolestaan kertoo, että kehotunnekasvatusta toteutetaan tunnetaitoja harjoittelemalla sekä opetetaan ettei ketään saa kiusata. Vastausten perusteella voidaan todeta, että päiväkodissa kehotunnekasvatusta toteutetaan luontevana osana päiväkodin arkea ja kehityksen mukaisen toiminnan avulla.

Tunteiden käsittelyn harjoittelemista, hyvien tapojen sekä normien käsittelyä, hyvän olon tuottamista sekä itsetunnon kohottamista, terveyden edistämistä liikunnalla ja terveellisillä tavoilla. Kehityksen mukaista toimintaa ja kehoon tutustumista. (H12)

En osaa sanoa miten kehotunnekasvatusta toteutetaan X päiväkodissa muuta kuin luontevana osana päiväkodin arkea. (H2)

Päiväkodissa opetetaan ettei ketään saa kiusata eikä toiminnallaan häiritä/kohdella kaltoin. Opetetaan lapsia arvostamaan itseään ja muita omana itsenään. Kaikki ovat

upeita juuri sellaisina kuin ovat. Annetaan lapselle aikaa kasvaa ja kehittyä omaan tahtiin. (H8)

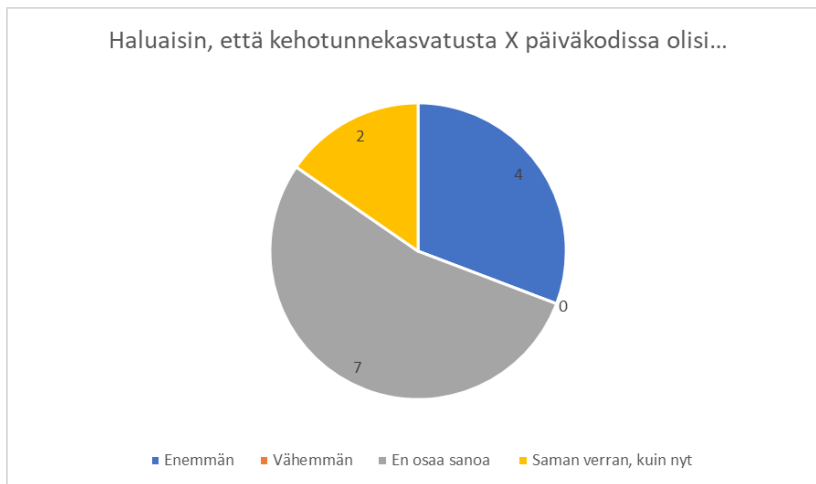

Kuvio 7. Kehotunnekasvatuksen toteutuminen yhteistyössä huoltajien ja varhaiskasvattajien kanssa

Kuviosta 7 näkee, että suurin osa ($n=9$) huoltajista ei osaa sanoa toteutuuko kehotunnekasvatus yhteistyössä huoltajien ja varhaiskasvattajien kanssa, kolme huoltajaa on sitä mieltä, että toteutuu ja yhden huoltajan mielestä kehotunnekasvatus ei tapahdu yhteistyössä. Yhteistyö päiväkodin kanssa on huoltajien mielestä pääosin hyvää ja sujuvaa. Huoltajien vastauksista voidaan todeta, että lähes puolet huoltajista ei osaa sanoa, kuinka yhteistyötä toteutetaan tai millaista se on. Huoltajien kokemus on, että kehotunnekasvatuksen teemoista käydään melko vähän keskustelua huoltajien ja varhaiskasvattajien välillä. Päivittäisissä keskusteluissa sivutaan kuitenkin tunteita ja itsetuntoa. Pieni osa huoltajista on sitä mieltä, että yhteistyö toteutuu niin, että harjoitellaan samoja asioita kotona ja varhaiskasvatuksessa.

Aivan erikseen ei ole puhuttu kehotunnekasvatuksesta, mutta toki kuulumisissa sivuttu kehitystä, itsetuntoa, tunteita esim. (H2)

Kotona ja varhaiskasvatuksessa harjoitellaan samankaltaisia asioita. (H12)

Kuvio 8. Kehotunnekasvatuksen määrä X päiväkodissa

Kuviosta 8 voi huomata, että huoltajista noin puolet ($n=7$) ei osaa sanoa, minkä verran haluaisivat kehotunnekasvatusta tapahtuvan päiväkodissa. Huoltajista neljä haluaisi kehotunnekasvatusta enemmän ja kaksi haluaisi sitä olevan saman verran kuin tällä hetkellä. Kukaan huoltajista ei toivo kehotunnekasvatusta pidettävän vähemmän. Viimeisenä kysymyksenä huoltajat saivat esittää toiveita varhaiskasvatuksessa tapahtuvaan kehotunnekasvatukseen. Huoltajat toivovat varhaiskasvatuksessa tapahtuvalta kehotunnekasvatukselta sitä, että opetetaan lapsille arvostavaa ajattelutapaa itsestä sekä muista, harjoitellaan tunne- ja turvataitoja sekä normeja, mikä on väärin ja mikä oikein. Vastauksissa toivottiin myös kehotunnekasvatuksessa huomioitavan itsetunnon kohottaminen ja minäkuva. Huoltajat haluaisivat myös, että kehotunnekasvatus tapahtuisi luontevana osana varhaiskasvatuksen arkea, ei pelkästään erillisinä tuokioina. Eräässä vastauksessa toivottiin, että keskusteltaisiin hyvältä tuntuvan ja pahalta tuntuvan kosketuksen eroista sekä vaarallisista aikuisista. Huoltajien toiveena on myös pysyä ikä- ja kehitystasoisessa kasvatuksessa huomioiden sukupuolisensitiivisyys.

Tärkeä pohtia laajasti mitä sukupuolisensitiivisyys, itsemääräämisoikeus, rajat ja tunteet näkyy jokapäiväisessä arjessa, ei vain "tunnetuokiolla". Kehotunnekasvatus tulee myös kohti aikuista, mitä itse viestin ja koen. Voinko opettaa jotain, mitä en ymmärrä. (H1)

Toivoisin että lasten luontaista kiinnostusta oppia ja ihmetellä tuettaisiin sekä pyritäisiin vahvistamaan lapsen myönteistä minäkuvaa muun muassa kehotunnekasvatuksen avulla. (H3)

9 Pohdinta

Opinnäytetyömme tavoitteena oli saada lisättyä tietoa varhaiskasvatuksessa tapahtuvasta kehotunnekasvatuksesta. Keräsimme tietoa kehotunnekasvatuksesta varhaiskasvatuksen kentällä käymällä läpi lapsen kehityksen vauvasta leikki-ikäiseksi huomioimalla etenkin lapsen seksuaalisen kehityksen, selventämällä seksuaalikasvatusta eli kehotunnekasvatusta varhaiskasvatuksessa ja käymällä läpi pedagogiset toimet sekä lait ja asiakirjat, jotka ohjaavat kehotunnekasvatusta. Nostimme huoltajien sekä varhaiskasvattajien näkemyksiä kehotunnekasvatuksesta varhaiskasvatuksessa kyselytutkimuksella, jota varten loimme tutkimuskysymykset, jotka ohjasivat opinnäytetyön tutkimusprosessia. Tavoitteenamme oli lisäksi selkeyttää kehotunnekasvatusta terminä ja, että se huomioitaisiin monipuolisemmin varhaiskasvatuksessa sekä lasten kotona.

Aikaisemmassa väestöliiton toteuttamassa verkkokyselyssä vuosina 2013 ja 2014 nousi esille varhaiskasvattajien ja huoltajien hämmennykset termeistä seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus varhaiskasvatuksessa (Tutkimus alle kouluikäisten lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta Suomessa 2018). Kehotunnekasvatus terminä ei aiheuta enää järkytystä aikuisissa toisin kuin seksuaalikasvatus, kun kyseessä on pienet lapset. Hämmennystä aiheuttaa kuitenkin se, mitä kehotunnekasvatus pitää sisällään ja miten sitä toteutetaan varhaiskasvatuksessa. Voimme kuitenkin päätellä termin vaihtumisen olleen hyvä ratkaisu ja kehotunnekasvatuksen merkitys lapsen arjessa nähdään tärkeänä asiana.

Toinen opinnäytetyön aiheeseen liittyvä tutkimus, joka nousi esille opinnäytetyön muotoutuessa, oli Hautasalon (2022) varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma varhaiskasvatusikäisten lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta varhaiskasvatuksen ammattilaisten sanoittamana. Kyseinen tutkimus pyrki syventämään ymmärrystä seksuaalikasvatuksen merkityksestä ja tarpeellisuudesta, sen toteuttamisesta sekä ilmenemisestä varhaiskasvatuksessa. Näkökulmana oli ainoastaan varhaiskasvatuksen ammattilaiset ja tutkimus toteutettiin laadullisin menetelmin verkkokyselyllä kesällä 2021. Tutkimuksen tuloksien mukaan, vaikka seksuaalikasvatusta tunnustetaan toteutettavan varhaiskasvatuksen arjessa, ei varhaiskasvatuksen ammattilaiset välttämättä

suunnittele tai keskustele kyseisen osa-alueen toteutuksesta. Seksuaalikasvatusta tapahtuu enemmän huomaamatta, arjen lomassa. Kehotuntemusta sekä turva- ja tunnetaitoja toteutetaan kuitenkin tutkimuksen mukaan jonkin verran tietoisesti. Tutkimuksen tulosten perusteella seksuaalikasvatuksen merkitys oli varhaiskasvatuksen ammattilaisten mielestä merkityksellistä ja tarpeellista. (Hautasalo 2022 34, 36, 45–46.) Nämä tulokset ovat linjassa myös tämän opinnäytetyön tulosten kanssa. Jokainen varhaiskasvattaja kokee kehotunnekasvatuksen merkitykselliseksi mutta kehotunnekasvatuksen toteutus varhaiskasvatuksessa on hieman epäselvää, eikä se juuri ole suunniteltua. Hautasalon (2022, 46) pro gradu -tutkielmassa tuli ilmi myös varhaiskasvatuksen ammattilaisten toiveet seksuaalikasvatukseen liittyviin koulutuksiin ja kyseinen toive nousee esille myös tämän opinnäytetyön vastauksissa. Tarve koulutuksille sekä tiedolle on siis tunnistettu sekä toivottu. Huoltajien näkökulmaa seksuaalikasvatuksesta ei Hautasalon (2022) pro gradu -tutkielmassa ollut laisinkaan, joten tämä opinnäytetyö tarjoaa siltä osin uutta tietoa.

Onnistuimme saamaan monipuolisesti vastauksia sekä varhaiskasvattajilta että huoltajilta pienestä vastausmäärästä huolimatta. Vastauksissa korostui vastaajien rehellisyys, vaikka tietämystä aiheesta ei olisi ollut juuri ollenkaan. Haasteena nousi vähäinen vastausmäärä, etenkin lasten huoltajien kohdalla. Tämä aiheutti haasteita tutkimuksen yleistykseseen sekä luotettavuuteen. Yritimme ratkaista tätä ongelmaa ensin pidentämällä vastausaikaa kyselylomakkeisiin keväällä 2022. Kun tämäkään ei tuottanut haluttuja tuloksia, otimme vielä yhden uuden ryhmän tutkimukseen syksyllä 2022. Kyseinen ryhmä oli aikaisemmin jätetty eettisistä syistä tutkimuksen ulkopuolelle. Vastausmäärä jäi silti pieneksi.

9.1 Tulokset ja johtopäätökset

Tutkimuskysymyksemme olivat, miten kehotunnekasvatus toteutuu varhaiskasvatuksessa varhaiskasvattajien ja huoltajien näkökulmasta ja kuinka merkityksellisenä kehotunnekasvatusta varhaiskasvatuksessa pidetään. Saamiemme vastausten perusteella kehotunnekasvatus toteutuu varhaiskasvatuksessa huoltajien ja varhaiskasvattajien mielestä eri tavoin. Seksuaalikasvatuksen varhaiskasvatuksessa tulisi olla suunnitelmallisesti tapahtuvaa toimintaa, joka perustuu ennakointiin, tiedon jakamiseen lapsen huoltajille sekä lapsen historiaan ja persoonaan tutustumiseen. (Kangaskoski 2016, 199). Tutkimuksestamme selvisi, että suurin varhaiskasvattajista toteuttaa kehotunnekasvatusta omassa ryhmässään. Sitä tapahtuu arkisissa tilanteissa sekä erillisinä tuokioina. Huoltajien vastausten perusteella suurin osa ei osannut sanoa, toteutuuko kehotunnekasvatusta

varhaiskasvatuksessa. Lähes puolet huoltajista ei myöskään tiennyt, miten kehotunnekasvatusta toteutetaan. Osa huoltajista ajatteli kehotunnekasvatuksen liittyvän tunnetaitojen opetteluun. Seksuaalikasvatusta voidaan toteuttaa esimerkiksi laulujen, nukketeatterin ja leikkien avulla. Tärkeää on, että lasten kanssa keskustellaan seksuaalisuudesta ja siihen liittyvistä teemoista. (Kangas-koski 2016, 208, 206.)

Kehotunnekasvatus on hyvin merkityksellistä, koska sen avulla lapsi oppii arvostamaan itseään ja muita sekä kunnioittamaan toisten kehoja. Kehotunnekasvatus myös ehkäisee seksuaalista väkivaltaa ja sen uhkaa. (Karsio, Koivuranta, Magga, Ohtonen, Paavola, Pakanen & Vehkaoja 2021.) Vaikka kehotunnekasvatusta yleisesti pidetään merkityksellisenä ei kaikki huoltajat osanneet ajatella sen olevan merkityksellistä. Kuitenkin kyselyyn vastanneista huoltajista suurin osa piti sitä merkityksellisenä. Kaikki vastanneet varhaiskasvattajat ajattelivat kehotunnekasvatuksen olevan merkityksellistä.

Tutkimuksemme perusteella voimme todeta, että varhaiskasvattajilla ja osalla huoltajista on käsitys kehotunnekasvatuksesta sekä siitä, että se on merkityksellistä. Aiheen ympäriltä olisi hyvä lisätä keskustelua sekä tietoa varhaiskasvattajien ja huoltajien välillä. Varhaiskasvatussuunnitelman teon yhteydessä voisi olla hyvä keskustella ja käydä läpi kehotunnekasvatusta ja siihen liittyviä toiveita ja kysymyksiä. Tällä tavoin saataisiin lisättyä kehotunnekasvatusta varhaiskasvatukseen sekä tietoa kehotunnekasvatuksesta myös lasten huoltajille. Lapsen kehitys tulisi huomioida niin, että kehotunnekasvatus tapahtuu lapsen ikätasoon sopivalla tavalla. Lapsen seksuaalinen kehitys on luonnollinen osa lapsen muun kehityksen rinnalla, eikä sitä saisi jättää huomiotta.

Opinnäytetyömme ollessa loppumetreillä syksyllä 2022, Väestöliitto julkaisi luettelon (2022), jossa luetellaan tutkimukset sekä opinnäytetyöt kehotunnekasvatukseen liittyen. Tästä luettelosta käy ilmi, että kehotunnekasvatuksen tutkimus on ollut selkeässä kasvussa vuodesta 2010 eteenpäin (Tutkimuksia kehotunnekasvatuksesta 2022). Jatkotutkimusideana voisi olla uusi kyselytutkimus samaiseen päiväkotiin esimerkiksi vuoden kuluttua ja verrata, onko kehotunnekasvatukseen ja merkitykseen tullut muutoksia. Väestöliitto voisi myös toteuttaa uuden verkkokyselyn varhaiskasvattajille sekä huoltajille alle kouluikäisten lasten seksuaaliterveyden tukemisesta käyttämällä termiä kehotunnekasvatus. Lisäksi huoltajien näkemyksiä voisi tutkia laajemmin kehotunnekasvatuksen osalta muissa päiväkodeissa ja nostaa heidän ajatuksiaan ja kokemuksiaan esille.

9.2 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössä noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Näihin käytäntöihin kuuluu muun muassa rehellisyys, tarkkuus ja yleinen huolellisuus (Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK) 2021). Kuulan (2011, 39) mukaan hyvään tutkimusetikkaan kuuluu se, että eettisiä kysymyksiä ja ongelmia pohditaan avoimesti ja niistä keskustellaan. Eskolan ja Suorannan (1998, 52) mukaan, jos tutkija tunnistaa tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä, on hän silloin tekemässä todennäköisesti eettisesti hyvää tutkimusta. Tämän vuoksi eettisyyttä on pidetty tärkeänä koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Toinen opinnäytetyön tekijöistä on työskennellyt tutkimuksen kohteena olevassa päiväkodissa, mikä on yksi opinnäytetyön eettisyyteen ja luotettavuuteen vaikuttava seikka. Eskola ja Suoranta (1998, 52) sanovat, että tutkijan ja tutkittavien välillä ei saisi olla riippuvuussuhdetta. Riippuvuus-suhteella tarkoitetaan esimerkiksi opettajan ja oppilaan välistä suhdetta (Eskola ja Suoranta 1998, 52). Tämän vuoksi ryhmä, jossa toinen opinnäytetyön tekijöistä työskenteli ei ensimmäisellä aineistonkeruu kerralla osallistunut tutkimukseen. Vastausten vähäisyyden vuoksi kyselyt täytyi kuitenkin lähettää päiväkotiin uudelleen, jotta tutkimus olisi riittävän luotettava. Kyselyt lähetettiin myös ryhmään, jossa toinen tekijöistä oli aiemmin työskennellyt. Tässä vaiheessa toinen opinnäytetyön tekijöistä ei siis enää työskennellyt tutkimukseen osallistuneessa päiväkodissa.

Opinnäytetyön kyselyyn tuli vastauksia melko vähän, mikä on voinut vaikuttaa opinnäytetyön luotettavuuteen. Lisäksi huomattiin, että osa kyselyssä olevista kysymyksistä eivät tuoneet mitään tärkeää tietoa tutkimuskysymyksiä näkökulmasta. Tämän seikan voisi huomioida, mikäli samantyyppistä tutkimusta toteutettaisiin uudelleen. Uskomme kuitenkin, että olemme saaneet vastaukset tutkimuskysymyksiin vähäisestä vastausmäärästä ja kysymysten asettelusta huolimatta. Koko tutkimusprosessin ajan tärkeää oli huolehtia vastaajien anonymiteetistä. Anonymiteetin tarkoituksena on suojella opinnäytetyöhön osallistuneita henkilöitä mahdolliselta negatiivisilta vaikutuksilta (Kuula 2011, 201). Kenenkään tutkimukseen osallistuneen henkilötietoja ei tule julki. Kyselylomakkeessa ei kysytty anonymiteetin vuoksi mitään henkilötietoja. Henkilösuoja ylläpitää myös se, että missään kohtaa opinnäytetyötä ei puhuta tutkimukseen osallistuvasta päiväkodista nimellä.

Saimme yhdeltä huoltajista yhteydenoton kyselyämme koskien syksyllä 2022. Tässä tilanteessa huoltaja itse halusi ottaa yhteyttä, mutta emme pysty yhdistämään hänen antamiaan vastauksiaan

mihinkään kyselylomakkeen vastauksista. Kyseisessä yhteydenotossa huoltaja toi esiin, että kyselyyn vastaaminen oli hänen mielestään hyvin vaikeaa. Huoltaja ei ollut aikaisemmin kuullut käsitteestä kehotunnekasvatus ja hän koki, ettei varhaiskasvatuksen ammattilaiset erittele selkeästi kehotunnekasvatuksen toteutumista päiväkodin arjessa. Huoltaja totesi viestissään, että uskoo muiden huoltajien jakavan saman tietämättömyden käsitettä kohtaan. Hän aikoo ottaa puheeksi kehotunnekasvatuksen toteutuksen tutkimuskohteena olevassa päiväkodissa. Huolimatta tietämättömydestä ja haasteista kyselylomakkeen täytössä, huoltajan mielestä kehotunnekasvatus on merkityksellistä ja tärkeää. Vastasimme huoltajan yhteydenottoon kiittämällä häntä silti kyselyyn osallistumisesta. Lisäksi kysyimme, saammeko käyttää palautetta opinnäytetyössämme. Huoltaja vastasi myöntävästi. Mielestämme oli tärkeää, että kyselyyn osallistui, vaikka aiheesta ei ole tietämystä. Tämä antaa tutkimukseen monipuolisuutta sekä nostaa esille epäkohdat aiheen ympäriltä.

Opinnäytetyön eettisyyttä ja luotettavuutta tukee myös se, että opinnäytetyössä käytettyjä lähteitä arvioitiin kriittisesti ja ne valikoitiin tarkoin. Lähteiden arvioinnissa ja valinnassa pyrittiin tarkkaavaisuuteen sekä monipuolisuuteen. Lähteitä opinnäytetyöhön haettiin eri tietokannoista, esimerkiksi Janet, Google Scholar ja Journal. Opinnäytetyössä käytetyt lähteet on merkitty ja niihin on viitattu Jyväskylän ammattikorkeakoulun raportointiohjeiden mukaisesti. Opinnäytetyössä on kuvattu tarkoin tutkimuksessa käytetyt menetelmät ja tutkimuksen aineiston hankinta sekä tulosten analysointi, joka puoltaa opinnäytetyön luotettavuutta.

Ennen tutkimuksen aloittamista haimme tutkimuslupaa Lahden kaupungilta. Tutkimuslupaa haimme tutkimuslupalomakkeella, joka sähköisesti lähetettiin Lahden kaupungin kirjaamon sähköpostiin. Tutkimusluvan lisäksi jokainen vastaaja antoi henkilökohtaisen suostumuksen osallistumiseen. Kyselylomakkeen saatekirjeessä korostettiin tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Vapaaehtoisuutta korostettiin, jotta vastaajille muodostuisi tunne, että he voivat tarpeen tullen myös kieltäytyä opinnäytetyön tutkimukseen osallistumisesta sekä he voivat keskeyttää tutkimukseen osallistumisen, milloin vain (Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet 2018, 2).

Lähteet

0–1-vuotiaan seksuaalisuus. N.d. Väestöliitto. Viitattu 13.9.2022. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/44256a66-haitari-suomi-0-1v.pdf>.

1–2-vuotiaan persoonallisuuden kehitys. 2019. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 13.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/1-2-v/1-2-vuotiaan-persoonallisuuden-kehitys/>.

1–2-vuotiaan sosiaalinen kehitys. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 13.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/1-2-v/1-2-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>.

1–2-vuotiaan älyllinen kehitys. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 13.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/1-2-v/1-2-vuotiaan-alyllinen-kehitys/>.

2–3 v. N.d. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 13.9.2022. [2–3 v - Mannerheimin Lastensuojeluliitto \(mll.fi\)](#).

2–3-vuotiaan persoonallisuuden kehitys. 2019. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 13.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/2-3-v/2-3-vuotiaan-persoonallisuuden-kehitys/>.

2–3-vuotiaan sosiaalinen kehitys. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 13.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/2-3-v/2-3-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>.

2–3-vuotiaan älyllinen kehitys. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. [2–3-vuotiaan älyllinen kehitys - Mannerheimin Lastensuojeluliitto \(mll.fi\)](#).

3–4-vuotiaan fyysinen kehitys. 2019. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 14.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/3-4-v/3-4-vuotiaan-fyysinen-kehitys/>.

3–4-vuotiaan persoonallisuuden kehitys. 2019. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 13.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/3-4-v/3-4-vuotiaan-persoonallisuuden-kehitys/>.

3–4-vuotiaan sosiaalinen kehitys. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 14.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/3-4-v/3-4-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>.

3–4-vuotiaan älyllinen kehitys. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 13.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/3-4-v/3-4-vuotiaan-alyllinen-kehitys/#lapsen-uteliaisuus>.

4–5-vuotiaan fyysinen kehitys. 2019. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 14.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/4-5-v/4-5-vuotiaan-fyysinen-kehitys/>.

4–5-vuotiaan persoonallisuuden kehitys. 2019. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 14.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/4-5-v/4-5-vuotiaan-persoonallisuuden-kehitys/>.

4–5-vuotiaan sosiaalinen kehitys. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 14.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/4-5-v/4-5-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>.

4–5-vuotiaan älyllinen kehitys. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 14.9.2022. [4–5-vuotiaan älyllinen kehitys - Mannerheimin Lastensuojeluliitto \(mll.fi\)](https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/4-5-v/4-5-vuotiaan-alyllinen-kehitys-Mannerheimin-Lastensuojeluliitto-(mll.fi).).

5–6-vuotiaan persoonallisuuden kehitys. 2019. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 14.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/5-6-v/5-6-vuotiaan-persoonallisuuden-kehitys/>.

5–6-vuotiaan sosiaalinen kehitys. 2018. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 14.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/5-6-v/5-6-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>.

5–6-vuotiaan älyllinen kehitys. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 14.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/5-6-v/5-6-vuotiaan-alyllinen-kehitys/>.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino. Viitattu 12.11.2022. <https://janet.finna.fi>, Ellibslibrary.

Andell, M., Lajunen, K. & Ylenius-Lehtonen, M. 2019. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 30.8.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126027/Tunne-%20ja%20turvataitoja%20lapsille_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Arajärvi, T. 1988. Tasapainoinen lapsuus, ”Elämäkoulussa”. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Bildjuschkin, K. 2015. Seksuaalikasvatuksen tueksi. Työpöytä 35. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 14.9.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%C3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5.

Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S 2016. Seksuaalikasvatus on hankala sana. Julkaisussa Keho on leikki, Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä. Toim. R. Cacciatore & S. Ingman-Friberg. Helsinki: Duodecim, 82–86. Väestöliitto.

Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. 2016. Kenellä on seksuaalikasvatuksen vastuu. Julkaisussa Keho on leikki, Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä. Toim. R. Cacciatore & S. Ingman-Friberg. Helsinki: Duodecim, 63–70. Väestöliitto.

Cacciatore, R. & Korteniemi-Poikela, E. 2000. Vauvasta naperoiseksi -pienien lasten seksuaaliterveydestä. Väestöliitto.

Cacciatore, R. 2007. Eväitä tyttönä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Huomenna pannaan pussauskoppiin. Helsinki: WSOY.

Cacciatore, R., Ingman-Friberg, S. & Kauppinen, P. 2016. Turvataidot ovat lapsen oikeus. Julkaisussa Keho on leikki, Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä. Toim. R. Cacciatore & S. Ingman-Friberg. Helsinki: Duodecim, 95–110. Väestöliitto.

Cacciatore, R., Laru, S. & Riihonen, R. 2010. Seksuaalisuuden portaat. Julkaisussa Keho on leikki, Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä. Toim. R. Cacciatore & S. Ingman-Friberg. Helsinki: Duodecim, 120–129. Väestöliitto.

Comprehensive Relationship and Sexuality Education: the right of children to be informed. 2017. Euroopan lapsiasiainvaltuutettujen (ENOC) kannanotto. Viitattu 24.8.2022. <https://enoc.eu/?p=1795>.

Eskola, J. Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. Viitattu 17.10.2022. <https://janet.finna.fi>, Ellibslibrary.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Hautasalo, J. 2022. Varhaiskasvatusikäisten lasten seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus varhaiskasvatuksen ammattilaisten sanoittamana. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 17.11.2022. <URN:NBN:fi:juu-202203041790.pdf>.

Helenius, A. & Lummelahti, L. 2018. Varhaiskasvatus perusteita. Helsinki: BoD.

Helenius, A. 2001. Friedrich Fröbel (1782–1851). Julkaisussa Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Toim. K. Karila, J. Kinos & J. Virtanen. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–48.

HTL 361/1983. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Viitattu 24.8.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#P1>.

Huoltajuus, elatus, isyyden ja äitiyden tunnustaminen. N.d. Sosiaali- ja terveysministeriön. Viitattu 24.8.2022. <https://stm.fi/huoltajuus>.

Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). 2021. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). Viitattu 20.10.2022. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>.

Hännikäinen, M. 2013. Varhaiskasvatus pienten lasten päiväkotiryhmässä: Hoitoa, kasvatusta vai opetusta? Julkaisussa Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Toim. K. Karila & L. Lipponen. Tampere: Vastapaino, 30–53.

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet. Ihmistieteiden tutkimusmenetelmiä käyttävät tutkimuksen eettisen ennakoarvioinnin ohjeistus. 2018. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan työryhmän muistio. Viitattu 20.10.2022. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/TENK_IEEA_tyoryhman_muistio_250518.pdf.

Järvenoja, H., Kinnunen, S., Koivuniemi, M., Mänty, K. & Näykki, P. 2021. Varhaiskasvatushenkilöstön käsityksiä tunteiden säätelytaitojen kehittymisestä – Käytäntöön integroitu koulutus ammatillisen kehittymisen tukena. *Varhaiskasvatuksen tiedelehti* 10, 2, 264–292. Viitattu 23.9.2022. <https://journal.fi/jecer/article/view/114166/67365>.

Kangas, J., Karlsson, L. & Lastikka, A-L. 2021 *Voimauttava varhaiskasvatus*. Leikkivä, osallinen ja hyvinvoiva lapsi. Helsinki: Otava.

Kangaskoski, H. 2016. Seksuaalikasvatusta päivähoitossa. Julkaisussa *Keho on leikki*. Toim. R. Cacciatore & S. Ingman-Friberg. Helsinki: Duodecim, 197–208. Väestöliitto.

Karikoski, H. & Tiilikka, A. 2020. *Eheä kasvupolku – haaste yhteistyölle*. Julkaisussa *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Toim. E. Hujala & L. Turja. Jyväskylä: PS-kustannus, 78–96.

Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. 2001. *Varhaiskasvatus muuttuvassa yhteiskunnassa*. Julkaisussa *Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia*. Toim. K. Karila, J. Kinos & J. Virtanen. Jyväskylä: PS-kustannus, 13–24.

Karsio, J., Koivuranta, E., Magga, R., Ohtonen, M., Paavola, S., Pakanen, A. & Vehkaoja, S. 2021. *Varhaiskasvatuksen henkilöstölle kehotunnekasvatuskoulutusta*. Kannanotto Varhaiskasvatuksen opettajien liiton nettisivulla. Viitattu 23.9.2022. <https://www.vol.fi/uutiset/varhaiskasvatuksen-henkilostolle-kehotunnekasvatuskoulutusta/>.

Kekkonen, M. 2012. *Kasvatuskumppanuus ammatillisena yhteistyösuhteena – Eronteot muihin sosiaalisiin kumppanuussuhteisiin varhaiskasvatuksen ammattilaisten puhetavoissa*. *Varhaiskasvatuksen tiedelehti* 1, 3, 3–21. Viitattu 29.8.2022. <https://journal.fi/jecer/article/view/114024/67223>.

Kihlström, M. 2020. *Oikeilla nimillä. Seksuaalikasvatusopas aikuisille*. Kosmos.

Korhonen, L. 2021. *Kasvu ja kehitys eri-ikäkuukausina. Pulassa lapsen kanssa*. Duodecim Terveyskirjasto. Viitattu 13.8.2022. <https://www.terveyskirjasto.fi/pla00018>.

Kronqvist, E-L. 2020. *Varhaispedagogiikan kehityspsykologinen perusta*. Julkaisussa *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Toim. E. Hujala & L. Turja. Jyväskylä: PS-kustannus, 10–29.

Kuula, A. 2011. *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Laakkonen, E., Laakso, P. & Pihlaja, P. 2020. *Inklusiivisen pedagogiikan johtaminen varhaiskasvatuksessa*. *Varhaiskasvatuksen tiedelehti*, 9, 2, 373–398. Viitattu 23.8.2022. <https://journal.fi/jecer/article/view/114138/67337>.

Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen. 2021. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*. Viitattu 24.8.2022. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perheoikeudelliset-palvelut/lapsen-huolto-tapaaminen-ja-asuminen#lapsen%20huoltaja>.

LastSL 417/2007. Lastensuojelulaki. Viitattu 23.8.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L3P13>.

Lehtinen, T. N.d. Kasvatusyhteistyö varhaiskasvatuksessa. Viitattu 9.11.2022. <https://taistolehti.fi/kasvatuskumppanuus/>.

Livingston, H. & Pöyhönen, J. 2021. Mitä ovat tunnetaidot ja miksi niitä täytyy opetella? Viitattu 23.9.2022. <https://www.tunnetaitojalapselle.fi/artikkelit/tunnetaidot>.

Luoto, R. 2009. Kyselytutkimuksen suunnittelu. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Viitattu 25.10.2022. <https://www.duodecimlehti.fi/duo98221>.

Mitä on kehotunnekasvatus. N.d. Väestöliitto. Viitattu 25.8.2022. <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/>.

Mitä on varhaiskasvatus? N.d. Opetushallitus. Viitattu 23.8.2022. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>.

Ohjaavat asiakirjat ja tutkimukset. N.d. Väestöliitto. Viitattu 23.8.2022. <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/ohjaavat-asiakirjat/>.

Opetushallitus. 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 23.8.2022. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/8274670>.

Puheeksi ottaminen. N.d. Väestöliitto. Viitattu 17.9.2022. <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/puheeksi-ottaminen/>.

Puusa, A. & Juutti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. Viitattu 17.10.2022. <https://janet.finna.fi>, Ellibslibrary.

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Viitattu 12.11.2022. <https://janet.finna.fi>, Ellibslibrary.

Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. 2010. Maailman terveysjärjestö (WHO), Euroopan aluetoimisto ja BZgA. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 24.8.2022. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Sinkkonen, J. 2020. Onnellinen lapsi. Helsinki: WSOY.

Terävä, H. 2021. Seksuaalikasvatus pitäisi aloittaa jo päiväkodissa, sanoo terapeutti, joka näkee puutteellisen seksuaalikasvatuksen tulokset vastaanotollaan. Seksuaaliterapeutin haastattelu. Yle uutiset. Viitattu 18.10.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12035270>.

Tutkimuksia kehotunnekasvatuksesta. 2022. Väestöliitto. Viitattu 31.10.2022. <https://www.vaestoliitto.fi/ajankohtaista/tutkimuksia-kehotunnekasvatuksesta/>.

Tutkimus alle kouluikäisten lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta Suomessa. 2018. Hyvä kysymys -verkkosivusto, artikkeli. Tuottanut Väestöliitto. Viitattu 31.10.2022. <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/tutkimus-alle-kouluikaisten-lasten-seksuaalisuudesta-ja-seksuaalikasvatuksesta-suomessa/>.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri muuttuu. 2017. Lastentarhanopettajien liitto. Viitattu 11.3.2022. <https://www.vol.fi/uploads/2018/10/31eded03-pedagogiikanaikajulkaisu-6.pdf>.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Laki lasten varhaiskasvatuksesta. Viitattu 23.8.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/2018/20180540?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=varhaiskasvatuslaki#L6P25>.

Vauvan sosiaalinen kehitys. 2021. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 13.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/0-1-v/vauvan-sosiaalinen-kehitys/>.

Vehkalahti, K. 2019. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Finn Lectura. Helsingin yliopiston julkaisu. Viitattu 26.10.2022. [Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät \(helsinki.fi\)](#).

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi. Viitattu 25.10.2022. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98723/Tutki-ja-mittaa_2007.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Väestöliitto. N.d. Mitä on kehotunnekasvatus. Viitattu 12.9.2022. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/01/17d8cd7e-tiivistelma-suomi-netti-1-2020.pdf>.

Liitteet

Liite 1. Varhaiskasvattajien saatekirje ja kyselylomake

Hyvät Varhaiskasvattajat,

Olemme sosionomiopiskelijat Pauliina Kuukasjärvi ja Rosa Väättäminen Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Olemme tekemässä opinnäytetyötä ja aiheenamme on varhaiskasvatuksessa tapahtuva kehotunnekasvatus. Teetämme kyselytutkimuksen, jossa selvitämme teidän kokemuksianne ja näkemyksiänne kehotunnekasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Toivoisimme teidän vastaavan kyselyyn, koska varhaiskasvatus toteutetaan teidän ammattitaidollanne ja tietämyksenne ja kokemuksenne on tärkeä. Lisäksi opinnäytetyön onnistumisen kannalta olisi merkityksellistä, että vastaisitte tähän kyselyyn.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on tutkia varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa kehotunnekasvatusta 3–5-vuotiaiden lasten ryhmissä. Kysely tehdään päiväkodin kahden ryhmän lasten huoltajille sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisille näissä ryhmissä. Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista ja nimetöntä. Vastauksista ei voi päätellä henkilöllisyyttänne. Kyselyn vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja tutkimusaineisto keretään ainoastaan tätä opinnäytetyötä varten, jonka jälkeen tutkimusaineisto hävitetään.

Kysely sisältää monivalintakysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Kysymyksiä on yhteensä kymmenen. Kyselyyn vastaaminen kestää noin 15 minuuttia. Kyselyyn voi vastata xx.xx.2022-xx.xx.2022.

Opinnäytetyömme valmistuu joulukuussa 2022, jonka jälkeen se on luettavissa Theseus-julkaisuarkistossa.

Kiitos yhteistyöstä ja mukavaa kesää.

Mikäli teillä herää kysymyksiä, vastaamme niihin mielellämme.

Pauliina Kuukasjärvi: sähköposti

Rosa Väättäminen: sähköposti

Kyselytutkimuksen osoite:

QR-koodi kyselyyn:

1. Minkä ikäisten lasten kanssa työskentelette?
2. Mitä kehotunnekasvatus mielestänne on?

3. Tietävätkö mielestänne lasten huoltajat, mitä kehotunnekasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa?
 - a. Kyllä
 - b. Ei
 - c. En osaa sanoa
4. Toteutetaanko ryhmässänne kehotunnekasvatusta?
 - a. Kyllä
 - b. Ei
 - c. En osaa sanoa
5. Miten ja millaista kehotunnekasvatusta toteutetaan ryhmässänne?
6. Onko kehotunnekasvatus mielestänne merkityksellistä?
 - a. Kyllä
 - b. Ei
 - c. En osaa sanoa
7. Miksi koette/ miksi ette koe kehotunnekasvatusta merkitykselliseksi?
8. Toteutuuko kehotunnekasvatus mielestänne yhteistyössä huoltajien sekä varhaiskasvattajien kanssa X päiväkodissa?
 - a. Kyllä
 - b. Ei
 - c. En osaa sanoa
9. Millaista yhteistyö mielestänne on?
10. Ideoita/ kehittämistoiveita varhaiskasvatuksessa tapahtuvalle kehotunnekasvatukselle.

Liite 2. Huoltajien saatekirje ja kyselylomake

Hyvät huoltajat,

Olemme sosionomiopiskelijat Pauliina Kuukasjärvi ja Rosa Väättämoinen Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Olemme tekemässä opinnäytetyötä aiheesta varhaiskasvatuksessa tapahtuvasta kehotunnekasvatuksesta. Teetämme kyselytutkimuksen, jossa selvitämme teidän kokemuksianne ja näkemyksiänne kehotunnekasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Toivoisimme teidän vastaavan kyselyyn, koska varhaiskasvatus tapahtuu yhteistyössä huoltajien kanssa ja mielipiteenne sekä kokemuksenne on tärkeä. Lisäksi opinnäytetyön onnistumisen kannalta olisi merkityksellistä, että vastaisitte tähän kyselyyn.

Opinnäytetyömme tavoitteena on tutkia varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa kehotunnekasvatusta. Kehotunnekasvatus käsitteenä on varmasti monelle vielä melko uusi ja vieras. Kehotunnekasvatuksella tarkoitetaan lapsen ikätasoista seksuaalikasvatusta ja turvataitojen opettamista. Väestöliitto (2020) jakaa kehotunnekasvatuksen kahdeksaan aihealueeseen, jotka ovat keho ja kehitys, läheisyys, hyvä olo ja itsetunto, hyvinvointi ja terveys, tunteet, oikeudet, normit ja tavat sekä lisääntyminen.

Kysely toteutetaan [REDACTED] päiväkodin kahdelle 3–5-vuotiaiden lasten ryhmien huoltajille sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista ja nimetöntä. Vastauksista ei voi päätellä henkilöllisyyttänne. Kyselyn vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja tutkimusaineisto keretään ainoastaan tätä opinnäytetyötä varten, jonka jälkeen tutkimusaineisto hävitetään.

Kysely sisältää monivalintakysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Kysymyksiä on yhteensä kymmenen. Kyselyyn vastaaminen kestää noin 15 minuuttia. Kyselyyn voi vastata xx.xx.2022-xx.xx.2022.

Opinnäytetyömme valmistuu joulukuussa 2022, jonka jälkeen se on luettavissa Theseus-julkaisuarkistossa.

Kiitos yhteistyöstä ja mukavaa kesää.

Mikäli teillä herää kysymyksiä, vastaamme niihin mielellämme.

Pauliina Kuukasjärvi: sähköposti
Rosa Väättämoinen: sähköposti

Kyselytutkimuksen osoite:

QR-koodi kyselyyn:

1. Minkä ikäinen lapsenne on?
 - a. 3-vuotta
 - b. 4-vuotta
 - c. 5-vuotta
2. Mitä kehotunnekasvatus mielestänne on?
3. Koetteko, että kehotunnekasvatus on merkityksellistä?

- a. Kyllä
 - b. Ei
 - c. En osaa sanoa
4. Miksi koette/ miksi ette koe kehotunnekasvatusta merkitykselliseksi?
 5. Koetteko, että kehotunnekasvatus toteutuu X päiväkodissa?
 - a. Kyllä
 - b. Ei
 - c. En osaa sanoa
 6. Miten ja millaista kehotunnekasvatusta toteutetaan X päiväkodissa?
 7. Koetteko, että kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa tapahtuu yhteistyössä huoltajien ja varhaiskasvattajien kanssa?
 - a. Kyllä
 - b. Ei
 - c. En osaa sanoa
 8. Millaista yhteistyö mielestänne on?
 9. Haluaisin, että kehotunnekasvatusta X päiväkodissa olisi...
 - a. Enemmän
 - b. Vähemmän
 - c. En osaa sanoa
 - d. Saman verran kuin nyt
 10. Mitä toivoisitte varhaiskasvatuksessa tapahtuvalta kehotunnekasvatukselta?